

Bjerkholt, Olav

Working Paper

**Økonomi og økonomer i UiOs historie:
Professorkonkurransen 1876 - 77**

Memorandum, No. 12/2012

Provided in Cooperation with:

Department of Economics, University of Oslo

Suggested Citation: Bjerkholt, Olav (2012) : Økonomi og økonomer i UiOs historie: Professorkonkurransen 1876 - 77, Memorandum, No. 12/2012, University of Oslo, Department of Economics, Oslo

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/90780>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

MEMORANDUM

No 12/2012

Økonomi og økonomer i UiOs historie: Professorkonkurransen 1876-77

The seal of the University of Oslo, featuring a woman in classical attire playing a lyre, surrounded by the Latin text 'UNIVERSITAS OSLOENSIS' and 'MDCCCXXXIII'.

Olav Bjerkholt

ISSN: 0809-8786

Department of Economics
University of Oslo

This series is published by the
University of Oslo
Department of Economics

P. O.Box 1095 Blindern
N-0317 OSLO Norway
Telephone: + 47 22855127
Fax: + 47 22855035
Internet: <http://www.sv.uio.no/econ>
e-mail: econdep@econ.uio.no

In co-operation with
**The Frisch Centre for Economic
Research**

Gaustadalleén 21
N-0371 OSLO Norway
Telephone: +47 22 95 88 20
Fax: +47 22 95 88 25
Internet: <http://www.frisch.uio.no>
e-mail: frisch@frisch.uio.no

Last 10 Memoranda

No 11/12	Erik Biørn <i>An Econometric Market Model of Capital and Investment Inspired by Haavelmo</i>
No 10/12	Jens Fredrik Baumgarten Skogstrøm <i>Entrepreneurial School Dropouts: A Model on Signalling, Education and Entrepreneurship</i>
No 09/12	Finn R. Førsund <i>Measuring Efficiency in the Public Sector</i>
No 08/12	Tapan Mitra, Geir B. Asheim, Wolfgang Buchholz and Cees Withagen <i>Characterizing the Sustainability Problem in an Exhaustible Resource Model</i>
No 07/12	Torbjørn Hanson <i>Efficiency and Productivity in the Operational Units of the Armed Forces</i>
No 06/12	Sheetal K. Chand <i>The Relevance of Haavelmo's Macroeconomic Theorizing for Contemporary Policy Making</i>
No 05/12	Tone Ognedal <i>In the Shadow of the Labour Market</i>
No 04/12	Michael Hoel <i>Second-best Climate Policy</i>
No 03/12	Tom Kornstad, Ragnar Nymoen and Terje Skjerpen <i>Macroeconomic Shocks and the Probability of Being Employed</i>
No 02/12	Erik Biørn <i>The Measurement Error Problem in Dynamic Panel Data Analysis: Modeling and GMM Estimation</i>

Previous issues of the memo-series are available in a PDF® format at:
<http://www.sv.uio.no/econ/forskning/memorandum>

MEMORANDUM

Økonomi og økonomer i UiOs historie: Professorkonkurransen 1876-77

Av

Olav Bjerkholt

Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo

Abstract

Artikkelen behandler begivenheter som utspilte seg i 1876-77. I Stortinget ble det fremmet forslag om opprettelse av et professorat i statsøkonomi og statistikk. Forslaget fikk tilslutning av et stort flertall og etter Kongens godkjenning ble det umiddelbart satt ut i livet. Dette var det første "rene" professorat i økonomi ved Det kongelige Frederiks Universitet. Stortingsdebatten om forslaget og det etterfølgende tilsettingsprosessen er behandlet utførlig. Artikkelen kan betraktes som en litt lang randmerknad til annet bind av UiOs historie 1811-2011, utgitt i ni bind i 2011.

JEL: A11, A19, Z00

Keywords: Universitetshistorie, Torkel H. Aschehoug, Anders N. Kiær

1. Innledning*

I 1876 ble det opprettet og utlyst et professorat i statsøkonomi og statistikk. Det var det første "rene" professorat i økonomi, til forskjell fra professoratet i lovkyndighet, statsøkonomi og statistikk som ble opprettet i 1840 for Anton Martin Schweigaard som innehadde det til sin død i 1870.¹ Det ble da overtatt av Torkel Halvorsen Aschehoug. Opprettelsen av professoratet i 1876 kom overraskende på alle. Det var ikke varslet i budsjettforslaget. Det hele skjedde svært raskt. Det nye professoratet ble utlyst i slutten av juni 1876, med søknadsfrist en måned senere. Hva hadde egentlig skjedd?

Den direkte foranledning er enkelt nok fortalt. Under Stortingets budsjettbehandling av regjeringens forslag om nye stillinger i mai 1876, ble det av en av representantene fremmet et forslag om opprettelse av et nytt professorat i statsøkonomi og statistikk. Mot alle odds ble forslaget vedtatt. Det hadde skjedd tidligere ved et par anledninger at et professorat ble opprettet etter initiativ tatt i Stortinget, men da var vedtaket i realiteten ment for en bestemt person. I nær fortid gjaldt det professoratene tiltenkt Sophus Lie i 1872 og Ernst Sars i 1874.²

Men opprettelsen av professoratet i statsøkonomi og statistikk skjedde ikke uten sverdslag. Stortinget har neppe noen gang senere befattet seg så mye med et foreslått professorat i økonomi. Ikke minst fordi dette også var det første professoratet i økonomi, redegjøres det relativt utførlig for meningsutvekslingen som fant sted i Stortinget.

Det er i grunnen to baktepper for denne stortingsdebatten. Det ene er hva en med litt sterke ord kan kalle vanskjøtselen av økonomifaget på universitet, det vil si de manglende utviklingsmuligheter økonomifaget hadde fått ved Universitetet. Misnøyen med tingenes tilstand kom klart til uttrykk. Det andre bakteppet er den politiske tilspissingen i embetsmannsstatens siste periode og forholdet mellom Universitetet, Storting og regjering.

Etter utlysingen fulgte en tilsettingsprosess som skulle strekke seg over nesten halvannet år. Også den er dokumentert i stor detalj. Tilsetninger i professorater var ingen sjeldenhet, men denne tilsettingsprosessen brakte inn nye elementer ved at det klarere kom til uttrykk at det burde foreligge skriftlige arbeider for vurdering av vitenskapelige kvalifikasjoner. Den vanlige praksis med prøveforelesninger ble ikke funnet tilstrekkelig; søkerne ble i stedet pålagt å utarbeide to avhandlinger. Videre ble utenlandsk ekspertise trukket inn i bedømmelsen. Kvaliteten av bedømmelsen som ble gjort av søkerne kan imidlertid med et mildt uttrykk karakteriseres som heller lite overbevisende.

* Jeg har fått villig bistand fra Riksarkivet for å finne fram i departementsdokumentene fra 1877 og fra Nasjonalbiblioteket for subsidiære kilder. Jeg har fått råd fra Bjørn Vidar Johansen om å finne fram i kildene, fra Kristopher I. Strau om politikerarkivet og fra professor Marit Halvorsen om jusstudiets historie. Jeg takker professor Trond Nordby for råd om historiske kilder, Jenny Clarhäll for hjelp med svensk ortografi på Kung Oscar II's tid og Halvor Mehlum, Einar Lie og Dag Michalsen for nyttige opplysninger.

¹ Utsagnet kan problematiseres da Gregers Fougner Lundh vitterlig ble gitt tittelen 'professor oeconomiae' i 1822. Han hadde siden 1814 vært "lector i Technologia", men fikk en påpyntet tittel fortsatt med lektorlønn og en forpliktelse til å forelese over - i tillegg til teknologi - også "Landhuusholdningen og Statsoeconomien", se Andresen (2005: 278-279). Fougner Lunds "professorkarriere" ble en heller mislykket affære som utførlig dokumentert i Andresen (2005) som gir en uttømmende redegjørelse for økonomifaget ved Universitetet i perioden 1811-1840.

² Sophus Lie var et stort internasjonalt navn innen matematikk og det gjaldt å sikre ham en stilling ved Universitetet. Professoratet for Ernst Sars var et mer politisk motivert vedtak.

Opprettelsen av et nytt professorat i økonomi kan rimeligvis se på som et målrettet tiltak for fornyelse og styrking av økonomifaget. Men det er mer enn tvilsomt om en kan si at det ble resultatet, i hvert fall på relativt kort sikt. Opprettelsen av professoratet i 1876 var tilsynelatende en seier for Johan Sverdrup som fremsto i Stortinget som økonomifagets fremste talsmann. Men det skulle likevel komme til å gå mange år før det skjedde noen styrking av og innhenting av det tapte i økonomiundervisningen ved det juridiske fakultet.³

Bakgrunnen for at forslaget framkom, kan søkes i at økonomi hadde forblitt et underutviklet fag ved Universitetet. I Stortinget ble det vist til situasjonen i København som ulike mye bedre. Viktigere var det nok at den betydelige tilslutningen allerede i tiårene før 1814 og senere til modernisering og næringsutvikling i Norge burde tilsagt en langt større vekt på økonomi som fag i Norge enn det som faktisk hadde vært tilfellet. Men Schweigaard hadde låst økonomi og statistikk inne på det juridiske fakultet og gjort lite for å fremme så vel akademisk styrking av fagene som mer folkeopplysende virksomhet. Faget hadde til dels kommet i vanry. Aschehoug hadde i de få årene han hadde sittet i Schweigaards professorat gjort lite for å legge om kursen utover å sørge for at det ble skriftlig eksamen i økonomi. Økonomi syntes å ha vært lavere prioritert ved fakultetet enn nær sagt alle de ulike juridiske disiplinene. Spenningen omkring dette emnet økte etter hvert som embetsmannsstaten som hadde vært Schweigaards bastion i hans politiske virke, ble underminert.

Utviklingen av fagene økonomifaget på Universitetet i de første tiårene kan karakteriseres som en rekke "false starts", først ved at den ambisiøse planen ved opprettelsen om en eget statsøkonomisk fakultet og 3-4 lærerstillinger falt i fisk av finansielle grunner, dernest ved at den begavede botanikeren Christen Smith som i 1814 ble utnevnt til professor i botanikk og statsøkonomiske vitenskaper, døde i 1816 før han rakk å gi en eneste forelesning i statsøkonomi, for det tredje ved eksperimentet med å legge oppgaven over på Gregers Fougner Lundh, noe som ikke falt særlig heldig ut, og endelig ved at Schweigaard i 1840 overtok faget som del av et professorat i lovkyndighet, statsøkonomi og statistikk, noe som uansett hva man ellers kan si om det, ikke var til gagn for økonomifagets utvikling.⁴ Dette kom til å kaste lange skygger framover og forsinke en faglig utvikling av økonomi på Universitetet.

Noen framstøt for å styrke økonomifaget gjennom et nytt professorat hadde nok blitt forsøkt, men mislyktes mot Schweigaards store autoritet. Aschehoug hadde overtatt Schweigaards professorat og ansvaret for økonomifaget ved det juridiske fakultet. Selv om forslaget om et nytt professorat i økonomi framkom fullstendig uanmeldt i 1876, fikk det gjennom den latente understrøm av misnøye, Sverdrups engasjement og retorikk, og hjulpet av at Aschehoug ga det sin støtte, et moment som resulterte i et solid flertall for forslaget, som en i utgangspunktet kunne ha antatt hadde odds mot seg.

³ Opprettelsen av professoratet er omtalt i Bergh og Hanisch (1984: 54-56) og noe mer kortfattet i annet bind av UiOs historie, Kyllingstad og Rørvik (2011: 116-117), mens tilsettingsprosessen ikke er behandlet. Om forholdet mellom Stortinget og Universitetet, se også Kyllingstad og Rørvik (2011), kap. 4 "Universitetet og politikken".

⁴ Se Munthe (2004), Andresen (2005), Collett (2011: 369-378, "Økonomifaget – for staten eller for folket?"). Uhellet forfulgte Christen Smith også post mortem; Christens Smiths gate inngikk i Kristiania kommunes reguleringsplan i 1917, men ble aldri effektivert, se *Oslo Byleksikon*, utg. 2010, side 122..

2. Forslaget om et nytt professorat⁵

Innstillingen fra gasje- og pensjonskomiteen om nye innstillinger på Statsbudsjettet 1876/77 foregikk i mai 1876. Umiddelbart etter at et bevilgningen til et professorat i egyptologi var enstemmig bifalt 16. mai 1876, ba stortingsrepresentant Lorents Juhl Vogt om ordet:⁶

"Efterat man nu er gaaet til at bevilge en extraordinær Professorpost i Ægyptologi, maa man vel sige, at man derved nærmest har bevilget noget som kan anses som en videnskabelig Luxus. Jeg skal i imidlertid tillade mig at henlede Opmerksomheden paa et Lærefag ved Universitetet, som Alle vil give mig Medhold i høre til videnskabelig Nødvendighed, og som forekommer mig at være meget stedmoderlig udstyret af den bevilgende Myndighed. Det er Statsøkonomien, som nu i over 30 Aar har været et Appendix til en juridisk Lærerpost, medens man tidligere havde en selvstændig Lærerstol i samme. Naar man gjør en Sammenligning inden vort eget Universitet, ser man, at der er 4 matematiske Professorer, 2 ordinære og 3 extraordinære, medens der kun er en halv Professorpost i Statsøkonomi, og det i et Land som vort med en udviklet Selvstyrelse, og hvor man kan sige, at hver Mand tiltrænger statsøkonomisk Uddannelse." (53: 421)

Vogt utfordret den strålekrans som skinte om Schweigaards ettermæle ved sin påstand om at økonomi ved universitetet bare hadde vært et appendix til Schweigaards professorat i lovkyndighet. Etter å ha opplyst om tilstanden i Sverige og Danmark og derved begrunnet at Norge lå definitivt etter nabolandene i utviklingen av økonomi ved universitetet, fortsatte Vogt:

"Skal man dømme etter ydre Fænomener, er det visst kommen dertil hos oss, at Sandsen for statsøkonomiske Studier er større kanskje hos vor Handelsstand end hos Academi; ialdfald er vort Universitet i den Retning fuldstændigt overfløiet av Kjøbenhavns. Hvis Storthinget skulde være tilbøieligt til at indgaa paa min Tanke, kunde der antagelig iaar være special Anledning til at inaugurere en ny Lærestol i Statsøkonomi ved vort Universitet. Det er iaar netop 100 Aar siden, at Adam Smiths berømte Værk *Wealth of Nations* udkom, og dette Værks Udgivelse falder sammen med den amerikanske Uafhængighedserklæring; – det er samtidige Fænomener, og jeg tror, at dette store Værk af Adam Smith paa det videnskabelige og sociale Omraade kanskje har ligesaa stor Betydning, som den amerikanske Uafhængighedserklæring paa det politiske felt. At Oprettelsen af en saadan Post vil være nyttig, ja endog nødvendig, tror jeg Enhver vil have Følelsen af. Jeg udgiver mig aldeles ikke for at være Statsøkonomiker; med jeg har Interesse for det statsøkonomiske Studium, og jeg har været nødt til at søge hen til, hvad jeg har kunnet faa fra Kjøbenhavn, siden jeg ikke har kunnet faa det i Kristiania. Men det vilde have været mig langt kjærere at søge det i Kristiania end i Kjøbenhavn. Jeg vil imidlertid ikke fremsætte Forslag om Oprættelse af en professorpost i Statsøkonomi og Statistik, uden at jeg faar Understøttelse."⁷ (53: 421-2)

⁵ Alle sitater i dette avsnittet er fra Storthingstidende, Forhandlinger i Storthinget, No. 53-59, H.J. Jensen forlag, Kristiania, 1876. Utdragene av innleggene som er innskutt som egen avsnitt, er gjengitt i autentisk ortografi.

⁶ Lorenz Juhl Vogt (1828-1901), tollinspektør, satt på Stortinget 1874-79, valgt fra Fredrikshald.

⁷ Hva Vogt og andre kunne få av informasjon fra København ble betydelig utvidet fra 1873 av, da Nationaløkonomisk Forening ble opprettet og Nationaløkonomisk Tidsskrift begynte å utkomme. I København ble et eget studium i økonomi og statistikk åpnet umiddelbart etter eneveldets fall i 1848. Etter opprettelsen av studiet var det to professorater i økonomi og et i statistikk.

Støtten kom, men også motstanden. Debatten etter Vogts innlegg ble langvarig og utviklet seg til et oppgjør mellom professor Torkel Halvorsen Aschehoug og Johan Sverdrup som var hovedmotstandere på Stortinget gjennom 1870-årene. Aschehoug var konservativ og opptrådte ikke minst som forsvarer av Schweigaards gjerning og ettermæle.⁸ Sverdrup som hadde en radikal fortid med røtter i revolusjonsstrømningene i 1848, hadde på dette tidspunkt langt på vei lyktes i å bygge opp den allianse som skulle komme til å velte embetsmannsstaten få år senere.⁹

Aschehoug kom først på banen. Vogts innlegg gikk både på Schweigaards og hans egen ære løs og kunne ikke stå ukomentert. I et innlegg over tre spalter i stortingstidende tok han et langt skritt tilbake til omkring 1840 da økonomi og statistikk hadde blitt henlagt under det juridiske fakultet og professor Schweigaard hadde erklært seg villig til at overta både statsøkonomi og statistikk på den betingelse at han også kunne være professor i lovkyndighet. Denne ordningen vedvarte fra 1840 til Schweigaard døde i 1870. Aschehoug forsøkte deretter å imøtegå Vogts argumenter:

"Naar der er henvist til det store Udbytte, man har havt af Statsøkonomien, saaledes som dette fag er bleven foredraget ved Kjøbenhavns Universitet, i Sammenligning med Udbyttet af Studiet ved det Norske Universitet, saa tør jeg, med al Respekt for mine Danske Kolleger og for hvad de har udrettet, dog sige – det er ialdfald min personlige Formening – at de Bidrag, som Professor Schweigaard har ydet til Statsøkonomien, ikke blot hvad praktisk Betydning, men ogsaa hvad original videnskabelig Tænkning angaar, staar langt over disses Bidrag."¹⁰ (53: 422)

Aschehoug redegjorde videre for at da Schweigaard døde, ble professorat utlyst, men ingen søkere meldte seg. Fakultet ba da Aschehoug, som hadde vært professor i rettsvitenskap siden 1862, om å overta professoratet etter Schweigaard. Aschehoug tok imot dette tilbudet, enda han som han uttrykte det, hadde funnet det "høyst ubeleilig". Aschehoug så nemlig på det tidspunktet sin livsoppgave i en framstilling av norsk offentlig rett og var så nær på å begynne utgivelsen av den at det var særdeles ubekvemt å overta undervisningsansvaret for statsøkonomi. Men han hadde altså likevel sagt ja

"... af den Grund, at jeg i min Ungdom havde med offentlig Understøttelse opholdt mig en Tid i Udlandet for at studere Statsøkonomi. Jeg holdt mig ad Hensyn til Universitetets tarv forpligtet til at tilsidesætte mine personlige Ønsker og overtage dette Lærerfag. Der har naturligvis inden det juridiske fakultet været Spørgsmaal om, hvorvidt man ikke burde

⁸ Torkel Halvorsen Aschehoug var stortingsrepresentant 1868-82, valgt fra Kristiania, Hønefoss og Kongsvinger. I den tilspissede politiske striden fra 1870 fram til 1884 tilhørte Aschehoug – i Jens Arup Seips terminologi – de 'reformkonservative' som anstrengte seg for å bevare et elitistisk styre gjennom 1) en kongemakt med absolutt veto; 2) et tokammersystem, som Aschehoug i 1873 hadde foreslått innført ved at lagtinget skulle velges av de store skattyterne; og endelig, 3) ved at Høyesterett kunne "prøve" Stortingets lovvedtak, som Aschehoug foreslo i det gamle regimets siste øyeblikk, se Jens Arup Seip (2002: 219-229). Aschehoug ble nok av noen sett på som Schweigaards arvtaker, dvs. ikke bare som etterfølger i professoratet, men som statsmann og konservativ ledestjerne. Men i det kom han til kort både intellektuelt og personlig.

⁹ Johan Sverdrup var sakfører og satt på Stortinget fra 1851 til 1894, opprinnelig valgt fra Larvik og Sandefjord. Statsminister 1884-89. "Som politisk leder tilhørte han førertypen. Der var berøringspunkter mellom ham og Robespierre. Dette var noe samtiden var slått av, og ofte kom tilbake til" (Seip 2002: 144).

¹⁰ I løpet av Schweigaards 30 år som professor ble det ikke av ham eller noen andre ved Universitetet knapt utgitt noe skriftstykke med økonomisk-vitenskapelig innhold.

foreslaa Oprettelsen af et nyt Professorat i Statsøkonomi. Dette Spørgsmaal har været paa bane medens Professor Schweigaard levede – paa hans Tid var det dog mer underhaanden, at der var tale om dette –, som især efter hans Død, men baade den Gang og nu har det juridiske Fakultet standset ved, at det var mer magtpaaliggende at faa et nyt professorat i norsk Jurisprudens end i Statsøkonomi, og det af den Grund, at den norske Jurisprudens er en Videnskabsgren, som kun kan ventes fremmet ved norske Kræfter, medens Statsøkonomien er et mere universelt Fag."¹¹ (53: 422)

Aschehoug sa her tydelig nok at Schweigaard ikke hadde vist noen interesse for et ytterligere professorat i økonomi. At noen hadde brakt dette på bane underhånden også innen fakultetet, er det ingen grunn til å betvile, men det er vanskelig å etterspore. Spørsmålet kan nok ha blitt nevnt utenfor fakultetet og utenfor Universitetet ved en del anledninger.¹²

Aschehous argumentasjon om at 'norske' fag måtte gå foran 'universelle' fag var tvilsom, men den var nok mest en improvisert forsvarslinje.¹³ I fortsettelsen redegjorde Aschehoug at det var den norske militærretten som utgjorde den gjenstående oppgave del av jurisprudence som skulle dekkes, og som hadde forhindret fakultetet i å styrke økonomifaget. Men at det juridiske fakultet ikke hadde glemt økonomifaget helt bort til fordel for militærretten, framgikk da Aschehoug fortsatte sitt ordgyteri:

"Imidlertid har Fakultetet ogsaa meget vel været opmærksom paa Ønskelighed af om muligt ogsaa at give Statsøkonomen en stærkere Impuls end den hidtil har havt. Tiden stiller, ogsaa hvad dette Fag angaar, større Fordringer nu end før og kræver forøgede Anstrængelser. Og i dette Øiemed er der skeet Følgende: da jeg overtog dette Undervisningsfag, gjorde jeg til Betingelse, at Statsøkonomien skulde blive skriftlig Examensfag, at der skulde gives skriftlig Opgave i Statsøkonomi ved den juridiske Examen, og jeg skulde tro, at ialdfald de Jurister, som have underkastet sig Examen ved Universitetet, og som her ere tilstede, ville erkjende, at Grunden til at de Studerende forsømte Statsøkonomien for en stor Del laa deri, at dette fag inndtil Aaret 1870 ikke var skriftligt Examensfag. Grunden til at de Studerende ikke kastede sig med nogen særdeles Iver over dette Fag, laa visselig ikke i mangel ved den Maade, hvorpaa Faget blev foredraget, – jeg skulde tro, at Vogt selv ikke vil være uenig i denne Opfatning fra min Side. Jeg har hørt Foredrag over Statsøkonomi ikke blot ved vort Universitet, men ogsaa ved andre, og af de Foredrag, jeg har hørt, sætter jeg Professor

¹¹ Aschehoug hadde etter embetseksamen hatt stipend for å studere økonomi i England, Danmark og Sverige. Han hadde med andre ord spesialisert seg i økonomi, see Anne-Lise Seip (1975: 24-25), men lagt økonomien til side etter at det åpnet seg en mulighet for et professorat i jus.

¹² En anledning der kravet ble satt fram – særdeles langt fra det juridiske fakultet – var på Thranitterbevegelsens sentralmøte for alle lokalforeninger på forlystelsestedet Frederiksborg i Langviksbukta på Bygdøy i august 1850, der det ble vedtatt et forslag om å opprette en eller to lærerstillinger i statsøkonomi ved Universitetet, se Ringvei (2011: 193). Om Thranitterbevegelsen, se ellers Jens Arup Seip (1993: 186-206).

¹³ Aschehous prinsipielle synspunkt om "norske" versus "universelle" fag var torpedert allerede i et foregående innlegg av representanten Dahl, som etter å ha reservert mot Vogts bruk av uttrykket "vitenskapelig luksus" om professoratet i egyptologi, føyde til: "Jeg mener også at det er sømmelig for Norge å ta del i det alminnelige vitenskapelige arbeid på dette felt hele den siviliserte verden rundt, om man enn ikke herved kan vinne noe særdeles stort direkte utbytte." Det var i litt forsiktige vendinger nettopp et uttrykk for at Universitetet nærmest burde ha en plikt til å delta i 'universelle' fag. Sverdrup sluttet seg til dette og formodentlig delte andre samme oppfatning.

Schweigaards øverst. Men, som sagt, en stor Del av de Studerende forsømte visselig i nogen Grad Faget, fordi det ikke var skriftlig Examensfag. Det hjalp dem ikke til at faa nogen bedre Karakter, om de kastede sig over Statsøkonomien, og Ulykker er, at en stor Del af vore Studerende leve under saa kummerlige økonomiske Forhold, at de maa lægge stor Vægt paa at faa Examen saa hurtigt som muligt. Det var Følelsen heraf at jeg foreslog, og fik mine Kolleger til at gaa ind paa dette, at Statsøkonomien skulde gøres til et tvungent Examensfag." (53: 423)

Det var maktpåliggende for Aschehoug å forsvare Schweigaards ære og å frita Schweigaard for ansvaret for at økonomikunnskapene hos de juridiske kandidatene var dårlige. Han la heller skylden på studentene. De forsømte å lese økonomi fordi det ga liten uttelling i eksamenskarakteren alt i alt når det ikke var skriftlig eksamen i faget. Dessuten hadde de dårlig råd. Litt uberettiget tok han æren for at statsøkonomi hadde blitt "tvungent eksamensfag", for faktisk ble statsøkonomi ved endringen i Universitetets fundas i 1845 gjort til eksamensfag på linje med de øvrige fag som inngikk i den juridiske embetseksamen.¹⁴ Fundasformuleringen sa ikke eksplisitt om det skulle være skriftlig eksamen. Det var Schweigaard som hadde ansvaret for faget og det må ha vært hans avgjørelse at statsøkonomi ikke ble skriftlig eksamensfag. Det vil si at økonomi – på linje med statistikk – bare ble eksaminert som del av den felles muntlige eksamen som inngikk i den juridiske embetseksamen. Hvilke overveielser Schweigaard kan ha gjort seg om dette, er det vanskelig å forestille seg.

Schweigaard var ellers ikke kjent som en spesielt god foreleser. I siste del av hans professortid var det heller dårlig oppmøte på økonomiforelesningene, som antydte av Aschehoug. Mot slutten av livet ble Schweigaard stivbent konservativ i politikken og han hadde neppe den samme glød for økonomi som i sine yngre år.

Deretter redegjorde Aschehoug for den undervisning han selv hadde gjennomført i statsøkonomi siden 1870 og at han også hadde forelest finansrett, herunder en fullstendig gjennomgåelse av den engelske banks historie, de europeiske pengekriser og hele den rekke af teoretiske undersøkelser, som disse økonomiske fenomener have givet foranledning til. Så relevant for diskusjonen om en nytt professorat var naturligvis ikke dette. Aschehoug la også åpent fram at innføringen av skriftlig eksamen i statsøkonomi og noe mer undervisning ennå ikke hadde gitt nevneverdig resultater, for

"... det siger sig selv, at naar man indfører et ny skriftligt Examensfag, kan man ikke stille saa særdeles store Fordringer til de Studerende. Man maa gaa gradvis fremad. Det er ogsaa Fakultetets Tanke, at man efterhaanden, jo længer den nuværende ordning varer, vil skjærpe de Fordringer, man ved juridisk Embedsexamen stiller til de Studerendes Præstationer i Statsøkonomi, men det siger sig selv, at man ikke bør gaa for hurtig tilværks med det; det vilde være ubilligt ligeoverfor de Studerende." (53: 423)

Aschehoug synes ikke ha erkjent at han her felte en ganske knusende dom over Schweigaard. Han hadde erobret statsøkonomien for det juridiske fakultet og for seg selv og forvaltet undervisningsansvaret fra 1840 til 1870. Aschehoug sa videre at statsøkonomi ikke var noe stort fag, i hvert fall ikke sammenliknet med rettsvitenskap, og tilføyde:

¹⁴ "Blandt de Discipliner, i hvilke Examinanderne ved den juridiske Embedsexamen have at gjøre Rede for deres Kundskaber, optages Statsoeconomie", Fundasendringen 1845, § 10.

"Men naturligvis, den menneskelige Tankes Arbeide er paa dette Felt, som overalt, uendeligt, og den videnskabelige Undersøgelse kan føres ud i hvilkesomhelst Detailler, man finder for godt; det er en selvfølge, hvad enten man vil betragte den som et universelt Dannelsesmiddel eller som Examensfag, saa maa den have en Grændse, der ikke tillater, at Omfanget udstrækkes videre, ellers vilde den komme til at optage de Studerendes Tid til Skade for de andre Sider af deres Studium, der dog er forholdsvis vigtigere." (53: 423)

Deretter avsluttet Aschehoug, kanskje noe overraskende, med å meddele at han "af alle Kræfter" ville støtte et forslag om et nytt professorat dersom det ble formelt fremmet.¹⁵ Johan Sverdrup tok umiddelbart ordet og oppfordret Vogt om å fremme forslag om bevilgning til et ordinært professorat i statsøkonomi, noe Vogt kort etter la på presidentens bord. Deretter fortsatte Sverdrup å tale økonomifagets sak med innsikt og overbevisning. Indirekte var det et angrep den måten økonomi hadde vært ivaretatt ved Universitetet siden Schweigaards tid:

"Det er ikke min Agt at diskutere det Spørgsmaal, om der tidligere kunde have været gjort mer for Statsøkonomien, den politiske Økonomi, ved Universitetet end gjort er; jeg betvivler heller ikke, at de Professorer, som har have det Hverv at undervise de Studerende i dette Fag, har gjort sin Skyldighed i alle dele, men hvad jeg med Bestemthed paastaar, det er, at det er en uheldig Ordning, at Professoratet i Statsøkonomi er forbundet med et Professorat i Jurisprudens. ... Den politiske Statsøkonomi har som Videnskab det Omfang og er av den betydning, at det snarere maatte være Spørgsmaalet, om man skulde oprette to, end om man skulde oprette et Professorat i det Fag. Det kræver i Sandhed sin Mand, selv om han i den Retning er et eminent Talent, og det ikke alene fordi denne Videnskab har taget saa store Dimensioner, der endog stadig vil udvides, men ogsaa fordi den endnu befinder sig paa et lidet udviklet Stadium, at det vil koste et overordentlig Arbeide, før man kan bringe den derhen, hvor de fleste ældre Videnskaber nu er komne." (53: 424)

Sverdrup gikk ytterligere inn på hvor underutviklet statsøkonomien var i forhold til andre vitenskaper før han gikk til frontalangrep på synspunktet Aschehoug hadde forfektet om at økonomi var et universelt fag som kunne dekkes av utenlandske forfattere, et syn som stammet fra Schweigaard, som ikke hadde sett noe behov for lærebøker på norsk. Sverdrup betonte betydning av en fagøkonomisk litteratur på norsk med som gjorde norske økonomiske forhold "til gjenstand for inngående drøftelse".

"For Videnskabens Skyld og for at vort Universitet kan omfatte de enkelte Videnskabsgrene i det Omfang, som det bør, maa man holde paa, at der er al Opfordring til at give den foreslaaede Bevilgning til et Professorat i dette Fag. Den Mand, hvem denne Post betroes, vil da have Anledning til ved Siden af sine Forelæsninger at bearbejde sit Fag, og det tænker jeg har sin særlige Betydning for os. Vel er det bleven paapeget, og det til en vis Grad med rette, at den politiske Statsøkonomi som et mer universelt Fag kan man gjøre sig fortrolig med

¹⁵ Aschehoug var i motsetning til Sverdrup ingen stor taler. Wilhelm Keilhau skildrer det på følgende måte: "Rent oratorisk bedømt derimot hørte Aschehoug ikke til de ypperste Han stotret og stammet; hans ord falt med en besynderlig mangel på vekt og varme; han gjorde lange pauser, og undertiden kremtet han et utall av ganger før det lyktes ham å komme på glid igjen. Likeså lettflytende som han stil er i skrift, likeså knudret virket den når han talte; men de stenografiske referater viser at dette inntrykk ene og alene skyldtes ubehjelpsomheten i den muntlige framføring." Keilhau (1933: 13).

ogsaa ved Hjælp af fremmede Forfattere, medens der i Modsætning dertil ble anført, at der maatte norske Kræfter til for at bearbejde den norske Retslære. Det er ganske vist rigtigt, men kun til en vis Grad; thi jeg mener, at den statsøkonomiske Videnskab vil blive staaende paa et høist ufuldkomment Standpunkt i vort Land, hvis den ikke bemægtiger sig vore egne økonomiske Forholde fra først til sidst og gjør dem til Gjenstand for en indgaaende Drøftelse og Behandling."¹⁶ (53: 424)

I fortsettelsen svingte Sverdrup seg opp til nye høyder i en visjon om at den vitenskapsmann som skulle fylle den nye professoratet også måtte kunne gi "impulsen til at denne vitenskap populariseres for vårt folk". Sverdrup som nok hadde et og annet å utsette på hvordan det juridiske fakultet forvaltet jusen, ville ikke ha økonomifaget i en altfor "nær forbindelse" med rettsvitenskapen, og i hvert fall ikke professorater som kombinerte jus og økonomi:

"Fremdeles vil jeg sige, at i et Land som vort, hvor en saa stor Mængde af Landets borgere er ladede til virksom Deltagelse i de offentlige Anliggendes Pleie, lige til de høieste og viktigste, der er det af overveiende betydning, at Indsigten i Statsøkonomi er saa utbredt som mulig, at man har ialdfald en Mand ved Universitetet, der ræpræsenterer denne Videnskab, den alene fuldt ud, og giver Impulsen til at denne Videnskab populariseres for vort Folk, om jeg saa maa sige. Det er det mindste, der i Tilfælde kan gøres. Den mand som maatte bli kaldet til Professorposten i Statsøkonomi, vil sandsynligvis foruden det rent videnskabelige Arbeide, foruden de Pligter, der vil paahvile ham som Professor, mer end en Gang faa Anledning til at udbrede Indsigt i sit Fag i videre kredse, og mangen Gang samle et taknemmeligt Publikum om sig, især vil dertil være Anledning for en Mand, der har sin Bolig her i Kristiania. Jeg kan heller ikke anse en saa nær Forbindelse, som hidtil har fundet Sted mellem Retsvidenskab og Statsøkonomi, for ønskelig. Det, at det er gaaet godt, og, som vi hører, særdeles godt, er intet avgjørende i saa Henseende. Den politiske Økonomi staar i en langt nærmere Forbindelse med den politiske Videnskab i det hele end med Retsvidenskab, og skulde den forenes med noget Professorat, maatte det være med et, som havde til Gjenstand den politiske Videnskab. Men jeg mener, at det er urigtig at forsøge paa enhver Kombination. Det er en Opgave mere end stor nok for en enkelt mand i, hvad der her handles om, og jeg tror, den Tid ikke er saa fjern, da det vil gaa hos os som i Kjøbenhavn, efter hvad jeg hører, at man ikke vil have en, men to Professorer i politisk Økonomi. Men uden Hensyn dertil, henpeger jeg paa, hvad jeg tidligere har berørt. Det er ikke mulig at en mand paa engang kan være Professor i Retsvidenskab og politisk Økonomi uden at et af Fagene lider derunder."¹⁷ (54: 425)

Presidenten meddelte her at Vogts forslag om bevilgning til et nytt professorat var lagt ut og den videre behandlingen utsatt til et senere møte. Saken ble gjenopptatt 23. mai. Vogt fikk som forslagsstiller en ny anledning til å trekke opp et historisk perspektiv for økonomi ved Universitetet:

"Det Faktum, hvortil jeg henholder mig, er ene og alene det Tarvelige i Ordningen og Udstyret for denne Videnskapsgren, baade i og for sig, og sammenlignet med andre

¹⁶ Sverdrups synspunkter om at den økonomiske vitenskap måtte tilpasses og anvendes på norske forhold, var ikke helt ulikt det Schweigaard hadde hevdet omkring tiden da han ble professor, se Bergh og Hanisch (1984: 22-23), Andresen (2005: 350-351).

¹⁷ Sverdrup uttrykte stor respekt for Schweigaard, men forventet nok en helt annen formidlingsevne og utadvendthet av en ny professor. Det var ikke en forventning han skulle få oppfylt.

Videnskabsgrene ved Universitetet, og dette tør efter min Opfatning ialdfald have været medvirkende til den ringe Interesse, der er raadende i vort Land for statsøkonomiske Studier, navnlig sammenlignet med Danmark, hvor tilnærmelsesvis et helt Publikum deltager i Diskussionen og støtter den litterære Virksomhed. Forholdet mellem Normændenes og de Danskes Interesse for den statsøkonomiske Videnskab har ikke altid været saadant. Adam Smith's *Wealth of Nations*, som udkom i 1776, blev allerede i 1779 oversat i vort Modersmaal, og Oversætteren erklærede, at det var navnlig den betydelige Subskription fra Norge, der havde sat ham istand til at udgive Oversættelsen; Subskribenternes Antal var større i Norge end i Danmark. Dette kaster vel endog et Lys ud over en enkelt Side av den store aandelige Bevegelse, der ogsaa i vort Land gjorde sig gjældende i sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede og som endte i vor nationale Gjenfødsel. Efter den Udbredelse her i Landet, som Adam Smiths Værk havde i Tidsrummet efter 1779 tør sluttes, at denne Bog har været en del af den aandelige Næring, der skabte Generationen af 1814 og dette i den Grad, at jeg tror, man skal kunne paapege i selve vor Grundlov, Bestemmelser, som har sin Oprindelse direkte fra hans Bog og hans Læresætninger. Jeg behøver i saa henseende blot at nævne Grl. § 101: Nye og bestandige Indskrænkninger i Næringsfriheden bør ikke tilstedes Nogen for Fremtiden."¹⁸ (58: 463)

En av motstanderne av Vogts forslag, representanten Peter Jensen, viste til at Kollegiet hadde framhevet behovet for professorater i klassisk filologi og litteraturhistorie og fremmet i stedet forslag om oversendelse til regjeringen. Sverdrup repliserte kvikt til Jensen at det var mulig den vei han anviste var økonomisk, "men ett er visst, den er ikke statsøkonomisk". Det det handlet om, ifølge Sverdrup, var en vitenskap som i sin praktiske gjennomføring var av høyeste betydning i ethvert samfunn, og således også i vårt. Deretter fortsatt Sverdrup i retorisk polemikk mot Jensen med en komparativ vurdering et professorat i statsøkonomi versus professorater i et par andre fag, og ga uttrykk for sin tro på forslaget om et professorat i statsøkonomi "i vitenskapens og nasjonens interesse" sto sterkere enn noe forslag Stortinget hadde fremmet om en universitetsstilling tidligere:

"Jeg har al Respekt for de Fordringer, der er stillet til Komplettering af det historisk-filosofiske Fakultet ved Oprettelesen af et Professorat i almindelig Literaturhistorie, og et i klassisk Filologi; men jeg maa tilstaa, at jeg for mit eget Vedkommende ikke et Øieblik kan være i Tvivl om, hvad jeg vilde stemme for, naar der blev mig forelagt det Alternativ: en Professorgage i Filologi, en i Literaturhistorie og en i Statsøkonomi. Jeg skjønner ikke der et eneste Øieblik kan være Tvivl om det, saameget mer som der ... for Filologiens Vedkommende er mer Adgang til at benytte fremmede Værker og høste Nytte af, hvad andre Lande præsterer, hvilket ogsaa for en væsentlig Del vil være Tilfældet med Literaturhistorien. Statsøkonomien er derimot saa lidet bearbejdet, særlig med Hensyn paa vore Forhold, at det ikke alene er et Felt, men næsten det hele Felt, som ligger aapent for en Bearbejdelse, der kan lede til, at vi i det enkelte, som i det store bedre kan formaa at beherske de økonomiske Foreteelser i vort Land. Hvis Thinget tidligere har voteret Universitetsposter – og jeg tror i Videnskabens og Nationens Interesse – saa foreligger det her en Opfordring, som er stærkere end nogen av

¹⁸ Om tidlig norsk interesse for Adam Smith og medvirkning til utgivelse av *Wealth of Nations*, se Munthe (2005). Om den betydning Adam Smiths *Wealth of Nations* hadde i diskusjonen av grunnlovskastene under Riksforsamlingen på Eidsvoll, spesielt i tilknytning til § 101, se også Mestad (2008).

dem, som, saavidt jeg kan erindre, tidligere har været stillet. Der er fremkommet Forslag om at sende Sagen til Regjeringen. Vil dette i Virkeligheden have den Betydning, som Forslagsstilleren synes at forudsætte? At vi ikke behøver at spørge Regjeringen, om det er nyttigt at have en Professor i Statsøkonomi, siger sig selv; det har vel heller ikke været Forslagsstillerens Mening." (58: 364, feilpaginering for 464)

Sverdrup avsluttet sitt innlegg om forholdet mellom Storting og regjering. Han hadde ført en kamp med Universitetet siden 1869 om å fjerne det obligatoriske latinkravet for å studere jus.¹⁹ Den hadde endt med nederlag for Sverdrup i 1875. Men kampen for å fastslå at Stortinget sto over Universitetet og også over regjeringen var ikke gitt opp:

"Men da siger jeg: naar dette Thing, efter disse debatter, oversænder et saadant Forslag til Regjeringen, er det det samme som at sige, at man vil have Posten, hvis der ikke stiller sig ganske overordentlige Hindringer iveien, og det er det Samme som at sige, at vi vil faa Posten, men kun et Aar senere. Det tror jeg vil være Resultatet av det Hele, uden Hensyn til, hva Regjeringen maatte tenke om Oprættelsen af de 2 andre Professorposter. Forresten er det jo saa, at Kollegiet med al Respekt for dette, ikke er Overdommer over, hvad der er tjenligt for Videnskaben hos os, og hvilke Lærere der bør være ved Universitetet; vi vil nok ogsaa have en Stemme med, og jeg tænker, at naar vi er saa villige til at imødekomme Forslag fra Universitetet, som vi denne Gang og altid har været, faar vi ogsaa have Lov til at udtale den mening vi har, enten den er overensstemmende med den lærde Republiks, eller den lærde Republiks Venners eller Regjeringens, eller hvemsomhelst. Men jeg er vis paa, at Regjeringen med Glæde vil tage imod den Gage, som bevilges til en Professor i Statsøkonomi, og jeg maa tilstaa, at Regjeringen maatte have et mæget kort Begreb om, hvad der er tjenligt, dersom den skulde tænke annerledes." (59: 465)

Etter dette kraftfulle innlegg gikk piffen ut av forslaget om oversendelse til regjeringen; motstanderne samlet seg i stedet om å oversende saken til gasje- og pensjonskomiteen. Representanten Johan Jørgen Lange Schaanning ga sin fulle tilslutning til forslaget og oppfordret utvetydig Aschehoug om å overta det nye professoratet dersom det ble bevilget.²⁰

"Det forekommer mig, at denne Sag, som nu foreligger, er saa klar og grei, at man ikke behøver nogen Betænkningstid eller nogen nærmere Udredelse af den, for at fatte Bestemmelse om den. De Ting, som er Gjenstand for Statsøkonomien, vedkommer ikke blot den juridiske Stand, men alle Stillinger, alle Samfundslag i Landet; det er en Videnskab, som vedrører dette Lands Borgere, Alle i Almindelighet og Enhver i Særdeleshed i en ganske særlig Grad, og jeg har derfor været forundret over. At en saadan særskilt Post ikke forlængesiden er foreslaaet oprettet. Jeg vil herved ingenlunde rette nogen Bebreidelse mod Kollegiet eller Fakultetet, hvor dette Fag, som allerede berørt, i over en Menneskealder har været foredraget af to af Universitets dygtigste og talentfuldeste Mænd, og de fleste af os ønske vist ogsaa, naar Posten, som jeg haaber idag blir bevilget, at den mand, der for Tiden foredrager dette fag ved Universitetet, maatte kunne ofre sig udelukkende for dette Kald, hvis han dertil er villig." (59: 466-7)

¹⁹ Se Kyllingstad og Røhrvik (2011: 2018-212).

²⁰ Schaanning var direktør, valgt til Stortinget 1871-78 fra Skien og stemte for Vogts forslag.

Representanten Ole Richter, som tilhørte presidentskapet, kastet seg i debattens slutfase også inn for den økonomiske vitenskaps sak og forsøkte innledningsvis å underminere oversendelsesforslagene:²¹

"Det forholder sig ganske vist saaledes ... at det ikke er nyt, at man oversender Sager til vedkommende Komite. ... Men i nærværende Tilfælde ser jeg ikke, hvilke nye Oplysninger vi skulde kunne vente. Faktiske Oplysninger ikke! Vi har i saa Henseende for os Alt, som kan komme i Betragtning. ... Man kan sige, at det Hele blot hviler paa Opfatningen af den Videnskabs Betydning, hvorom her handles. Og hvad skulde Komitebehandling hjælpe i saa Henseende? Hvad angaar en Oversendelse af Sagen til Regjeringen, saa gjælder omtrent det Samme, som jeg har anført om Oversendelse til Komiteen. En Oversendelse til Regjeringen maa jo fra denne Forsamlings Side være Udtryk for et Ønske om, at faa nye Oplysninger eller for en Tvivl om, hvorvidt Sagen ikke kan ordnes paa mere end den ene Maade. Men i nærværende Tilfælde kan man ikke vente mer end et Svar, nemlig at Oprettelse af en særskilt Professorpost i Statsøkonomi er høist ønskelig. ... Naar [denne Sag] omsider er fremkommen, bør det ikke være en Grund til afvisning at Forslagsstilleren ikke er den rette – Regjeringen eller Universitetet. Hvis man fortalte en Udlending, at vi manglede en særskilt Lærerpost i Statsøkonomi, tænker jeg, at han vilde danne sig en ganske eiendommelig Forestilling om Tarveligheden af vort Universitets Udstyr, og anse det som et ganske forunderligt Mærke paa Ufuldkommenheden av dets Organisation; det vilde visselig være en uretfærdig Dom, men hørre den vilde man ganske vist. Jeg kan ikke opfatte Sagen annerledes, end at den er af endog meget paatrængende Art, det er af den allerhøieste Betydning, at man faar en Mand, der kan vie dette Fag alle sine Kræfter; det taaler ikke at være Bifag. At det hidtil har kunnet gaa, som det er skeet, og at man har kunnet nøie sig med den Gang, Sagen har havt, kan man paa samme Tid nok forklare sig. Saalænge Universitetet eiede mellem sine Lærerkræfter en saa kolossal Mand som Professor Schweigaard, kunde Mangt og Meget kombineres, som ellers ikke ville have kunnet det, skjønt Gavnigheden af Kombinationen vel selv under saadanne Betingelser var tvivlsom. Men man kan ialdfald ikke anlægge Ordningen efter den samme Maalestok, naar man ikke længere eier saadanne Kræfter." (59: 467-8)

Etter at representanten Jens Nicolai Selboe hadde vist til at Aschehoug i sitt første innlegg hadde redegjort for at han hadde forelest statsøkonomien på en helt ut tilfredsstillende måte og at det derfor måtte være ønskelig å se nærmere på om det egentlig var så påtrengende behov for opprettelse av et nytt professorat, måtte Aschehoug gi en ytterligere oppklaring:²²

"Selboe maa have misforstaaet mig. ... Jeg talte imidlertid kun om Statsøkonomien. Men der er et andet Fag som hører herhen, nemlig Statistik, som jeg aldeles ikke har kunnet foredrage som særskilt Fag. Og det siger sig selv, hvad det heller aldrig har kunnet være min mening at ville lægge Skjul paa, at Foredrag af Statsøkonomien, saalenge den foredrages af en Lærer,

²¹ Ole Jørgensen Richter (1829-88) var høyesterettsadvokat og satt på Stortinget 1862-79, valgt fra Nordre Thronhjems Amt. Statsminister i Stockholm 1884-88. Richter hadde på 1860-tallet tilhørt "sakførerpartiet" sammen med Johan Sverdrup, men Sverdrup bidro senere til å presse ham ut av politikken, Seip (2002: 231-234).

²² Selboe var gårdbruker og satt på Stortinget 1868-79 valgt fra Akershus og stemte mot Vogts forslag.

der har et andet Fag ved siden af, aldrig kan blive saa uttømmende eller gaa ind paa saamange praktiske Anvendelser, som naar Lærerkrefterne forfleres." (59: 468)

Aschehoug bekjente her at statistikkdelen i professoratet han innehadde, hadde vært forsømt. Langt på vei vedgikk han at kritikken som har vært rettet mot kombinasjonen av to ulike fag i samme stilling har vært berettiget. Heller ikke under tilsettingsprosessen, se nedenfor, syntes Aschehoug å ha ivaretatt hensynet til at det nye professoratet også skulle omfatte statistikk.

Deretter begynte avstemningsprosedyren. Sverdrup tapte en disputt med stortingspresidenten om det var forslaget om oversendelse til regjeringen eller opprettelse av professoratet som var det mest vidtgående. Etter at forslaget om oversendelse til gasje- og pensjonskomiteen ble forkastet med 86 stemmer, ble Vogts forslag om opprettelse av et professorat i statsøkonomi og statistikk den 23. mai 1876 bifalt med 83 mot 24 stemmer (og 5 fraværende).

Det ble altså et stort flertall og langt flere stemmer enn Sverdrups tropper normalt kunne mønstre. Aschehoug tilslutning trakk med seg andre. Igjen i mindretallet var – som alltid – i votering over nye utgiftsposter, Søren Jaabæk og en del av hans "bondevenner". Dessuten stemte de mest regjeringstro mot forslaget, som Otto Løvenskiold, som underveis hadde kommet med et par følelsesladde innlegg.²³

3. Konkurrentene²⁴

Regjeringens innstilling i overensstemmelse med stortingets vedtak forelå 9. juni og Kongen bifalt forslaget 21. juni. Utlysningen som fulgte umiddelbart etterpå hadde frist allerede i slutten av juli 1876. Det meldte seg fire søkere: byråsjef for det Statistisk sentralbyrå, Anders Nicolai Kiær, attaché ved den norsk-svenske legasjon i Paris, Ebbe Carsten Hornemann Hertzberg, og overretts sakførerne Joachim Christian Gamborg og Ole Ring. Det skulle komme til å stå mellom Kiær og Hertzberg. Kiær og Hertzberg hadde relativt like kvalifikasjoner. Begge var jurister med *laudabilis*. Kiær var født i 1838 og ble cand.jur. i 1860. Hertzberg født i 1847 og således ni år yngre enn Kiær ble cand.jur. i 1870.

Det statistiske Centralbureau hadde blitt opprettet fra 1. juli 1876. Byrået var en direkte fortsettelse av det statistiske kontor i Indredepartementet som Kiær hadde ledet siden 1867, og ble opprettet på Kiærs initiativ.²⁵ Utlysningen av et professorat kom overraskende på Kiær som på de øvrige søkerne og bokstavelig talt samtidig med at han ble sjef for byrået. Etter kort betenkningstid kom han til at han ville søke, enda hans stilling som sjef for byrået ville være lønnsmessig fullt på høyde med et professorat. Som vi skal se, redegjorde Kiær i søknaden av 21. juli i noen grad for sine beveggrunner.

Kiær var nøktern og forbeholden om egne kvalifikasjoner. Med hans erfaring som medarbeider ved det statistiske kontor siden 1861 og leder siden 1867 kunne det neppe være noen som kunne gjøre

²³ Aschehoug og Løvenskiold hadde vært nært forbundne på 1860-tallet, men det var ikke lenger tilfellet. I følge Anne-Lise Seip (1975: 36) var Løvenskiolds "reaksjonære holdninger ... medfødte og uutrydelige."

²⁴ Søknader og saksdokumenter sitert i dette og neste avsnitt foreligger i Kirke og undervisningsdepartementets arkiv i Riksarkivet, nærmere identifisert som Skolekontoret D, Kontoret for skolevesenet, serie Da, pakke 0032 Journalbilag 1877, journalnr. 2669/77.

²⁵ Se Sth. Prp. No. I C 1876, p, 107ff. At byrået skulle ledes av en direktør var en del av vedtaket om opprettelsen, men direktørstillingen ble først bevilget av stortinget for det etterfølgende budsjettår, se Bjerkholt og Skoglund (2012). Fra 1. juli 1876 var Kiær således sjef for det nyopprettede byrået, men fram til august 1877 fortsatt med tittelen byråsjef.

ham rangen stridig når det gjaldt statistiske kvalifikasjoner. Men om disse var han også forbeholden. Han hadde søkt å følge med i utlandets statistiske litteratur, men på grunn av forholdene hadde dette ikke kunnet skje i ønskelig utstrekning. Her lå det nok under at det statistiske kontor var underbemannet i forhold til den opptrapping av oppgavene som hadde funnet sted under Kiær og det trakk mye på sjefens kapasitet. I søknaden antok Kiær at statsøkonomi ville bli tillagt mest vekt, - noe som nok var ganske innlysende - og brukte mesteparten av søknaden til nøktern omtale av sine kvalifikasjoner som økonom. Kiær hadde studert under Schweigaard på 1850-tallet og bl.a. skrevet utførlig referat fra en forelesningsserie om utenlandsk statistikk. Hva Kiær hadde fått med seg fra Schweigaards forelesninger om økonomi er uvisst.²⁶ Noe utenlandsopphold for å studere hadde Kiær ikke hatt.

Kiær erkjente at han ikke hadde drevet systematiske studier i økonomi og at hans kunnskaper derfor var ufullstendige. På den annen side hadde han syslet så mye med økonomiske problemstillinger, dels i forbindelse med statistikk, at han mente at han med selvstendighet ville kunne behandle det vitenskapelige og ved ytterligere studier bøte på utilstrekkeligheten av sine kunnskaper på flere av statsøkonomiens felter. Han kunne ikke vise til store faglige bidrag, men påberopte seg avisartikler om "praktisk-statsøkonomiske spørsmål" og at hans arbeid med utforming og bearbeiding av næringsveienes statistikk "hviler på statsøkonomiske forutsetninger". Dessuten hadde han utgitt en avhandling på fransk stilet til det internasjonale statistikermiljøet.²⁷ Om han således hadde forholdsvis lite offentliggjort uttrykte han håpet om å kunne "utrette noe på det statsøkonomiske felt" på basis av sine statistiske kunnskaper idet han betraktet empirisk økonomisk forskning som nær beslektet med statistikk.

Også når det gjaldt evner som foreleser var Kiær sterkt i tvil om han var god nok. Kiær skulle komme til å opptre særdeles hyppig som foredragsholder og debattant i Statsøkonomisk Forening²⁸ og i andre norske og internasjonale forsamlinger, men hadde mindre erfaring i så henseende i 1876. Han var ikke uten betenkeligheter omkring dette, men uttrykte håpet om at etter noe øvelse ville være i stand til å "overvinne de vanskeligheter der i begynnelsen måtte stille seg i veien".

Avslutningsavsnittet i søknaden var som følger:

"Overhovedet maa jeg befrygte, at jeg for Tiden maaske ikke fyldestgjør de Krav, der strengt taget skulde stilles til den omhandlede Universitetspost, men jeg har alligevel den Fortrøstning, at, om Embedet maatte blive mig overdraget, jeg dog, med Guds Bistand, vilde kunne virke til Gavn, og jeg drister mig saameget hellere til at indgive min Ansøgning, som jeg ifølge min hele Retning føler mig stærkt hendragen til en Virksomhed, der i høiere Grad end min nuværende kunde give mig Anledning til videnskabelig Forskning."²⁹

²⁶ Mehlum (2008) gir et inntrykk av hvilke økonomer Schweigaard hadde studert.

²⁷ Kiær (1874). Avhandlingen siterte og drøftet synspunktene til en rekke av samtidens mest kjente økonomer, herunder Adam Smith, Jean-Baptiste Say og David Ricardo og tyskerne Friedrich Benedict Wilhelm Hermann, Karl Heinrich Rau, Wilhelm Roscher og Gustav Schmoller. Kiærs avhandling er nyutgitt, ledsaget av norsk oversettelse i Bjerkholt og Skoglund (2012).

²⁸ Den Statsøkonomiske Forening ble opprettet i desember 1883, se siste avsnitt i artikkelen.

²⁹ Her og ovenfor sitert fra søknad stilet til Kongen fra A.N. Kiær om professorat i statsøkonomi og statistikk, datert 21. juli 1876.

Her kom det hele med: Kiærs berettigede tvil om han oppfyller kravene på en fyllestgjørende måte, hans håp, hans gudstro og hans draging mot vitenskapelig forskning. Kiær ser altså helt klart at han objektivt sett ikke er særlig godt kvalifisert. Hvilket naturligvis ikke utelukket at han likevel kunne være den best kvalifiserte blant søkerne. Som vi skal se, tok han konstruktive skritt for å bringe det på det rene.

Hertzbergs søknad, i motsetning til Kiærs, struttet av selvillit og var ikke hemmet av nevneverdig forbehold om egne kvalifikasjoner. Han redegjorde, ikke uten et snev av stolthet, for at han under sitt studium - "stadig og undertiden" - hadde vært eneste tilhører til professor Schweigaards forelesninger i statsøkonomi og statistikk.³⁰ Etter eksamen våren 1870 hadde Hertzberg høsten 1870 et studieopphold i Uppsala der han fulgte forelesninger om statsøkonomiens historie. Deretter hadde han gjennom 1871 vært ansatt i Det statistiske kontor (ledet av Kiær) og arbeidet med jordbruks- og skipsfartsstatistikk. Med reisestipend oppholdt Hertzberg seg i utlandet i halvannet år, mest i München og Leipzig. Fra juli 1873 var Hertzberg universitetsstipendiat og foreleste over Norges statistikk. I seks måneder i 1874-75 hadde Hertzberg etter anmodning som konstituert sekretær i Det statistiske kontor. Deretter hadde han fra sommeren 1875 fått stipend for å kunne oppholde seg som attaché ved den norske legasjon i Paris. Det dreide seg altså om et stipend snarere enn en diplomatisk stilling. Men Hertzberg gjør det meste ut av det. Stipendoppholdet i Paris med attachétittel hadde lagt uventet store krav på tid til fordel for legasjonens daglige forretninger og derved forhindret at Hertzberg kunne gjøre seg "de franske statsøkonomers forelesninger til nytte". På den annen side vil "en diplomatisk post alltid meddele de beste innblikk i en rekke forhold som står i den nærmeste forbindelse med de statsrettslige disipliner". Hertzberg hadde ikke noe skriftlig arbeid å vise til annet enn en avisartikkel. Søknaden ga ellers klart uttrykk for at Hertzbergs faglige interesse primært var rettshistorie og forhold forbundet med dette, noe hans senere karriere også viste.

For de aktuelle og potensielle søkerne kom den utlyste stilling overraskende. Den normale og derfor forventede prosedyre for tilsetning var at ranking av søkerne ble foretatt av en bedømmelseskomite oppnevnt av fakultetet etter vurdering av avholdte konkurranseforelesninger. Det vanlige ved det juridiske fakultet var fire prøveforelesninger, hvorav tre som oppgaver formulert av sensorene, mens den fjerde var selvvalgt. Det hadde funnet sted en professorkonkurranse ved fakultetet så sent som i det foregående år, og da hadde det blitt presisert at forelesningene skulle foreligge skriftlig slik de kunne bedømmes som vitenskapelige avhandlinger. Det vanlige var en frist på åtte dager for å utarbeide forelesninger.³¹

Kiær skrev i august 1876 brev til Kirke- og undervisningsdepartementet og ga uttrykk for sine tanker om hvordan konkurransen om stillingen burde foregå - eller snarere - ikke foregå. Det kunne virke som ganske djervt for en søker til et professorat å gi Universitetet synspunkter på hvordan konkurransen om professoratet burde gjennomføres. Første avsnitt i brevet var ikke til å misforstå:

"Da jeg paa grund af Forholdene maa forudsætte, at der i Andledning af Besættelsen af Professoratet i Statsøkonomi og Statistik vil opstaa Spørgsmaal om, hvorvidt der paa

³⁰ Jfr. Aschehougs innlegg sitert ovenfor.

³¹ Vi ser bort fra de to overrettssakførerne blant søkerne i det følgende, da deres søknader spilte en underordnet rolle.

almindelig Maade skal afholdes Konkurransprøveforelæsninger, tror jeg ikke at burde tilbageholde den Udtalelse, at en saadan Ordning i nærværende Tilfælde after min Opfatning vilde være mindre heldig." (Brev fra A.N. Kiær til Kirke- og undervisningsdepartementet, 21. august 1876, Riksarkivet.)

Kiær argumenterte med at valget mellom søkerne burde foretas ut fra hva de kunne forventes å utrette for å utbre statsøkonomiske og statistiske kunnskaper dels ved vitenskapelig publisering og dels ved forelesninger. Det var neppe kontroversielt i og for seg, men Kiær hevdet at prøveforelesninger ikke kunne være noen pålitelig målestokk for vitenskapelig skaperkraft fordi tiden avsatt til forberedelse var for knapp til at det vitenskapelige kunne komme til sin rett og dessuten ville utfallet bli svært avhengig av hvordan de gitte forelesningsemner ville passe for de enkelte søkers spesielle bakgrunn og orientering i faget. Situasjonen skilte seg altså drastisk fra tilsvarende konkurransesituasjoner i dagens samfunn der akademiske stillinger i økonomifag i overveiende grad tildeles ut fra omfang og kvalitet av vitenskapelige publikasjoner, mens det altså ved utlysingen av den første rene stilling i faget vel et halvt århundre etter at Universitetet ble opprettet, ikke var søkere med nevneverdig av vitenskapelige publikasjoner å vise til og det var vurderingene av de prospektive og potensielle kvalifikasjonene som skulle avgjøre konkurransen.

Kiær førte resonnementet videre. Selv om prøveforelesninger kunne synes å ha mer for seg for å bedømme forelesningsevner, ville det også her bero mye på tilfeldigheter, fordi konkurranseforelesningene "kun vil yte et ufullkomment bidrag til bedømmelse av hva den vordende professor vil kunne utrette når han etter noen års virksomhet er blitt mer herre over stoffet og har fått en større øvelse i henseende til foredraget". Det kunne virke som Kiær manøvrerte for å unngå en prøve på et område som han i sin søknad erkjente at han ikke mestret så godt. Men det kan ha vært motivert av hva Kiær hadde observert ved tidligere professorkonkurranser og kanskje målbar han oppfatninger som også ble delt med andre. Kiær gikk ufortrødent videre. Den offentlige karakter som slike konkurranseforelesninger hadde, medførte at de fikk altfor stor vekt i forhold til andre momenter som hadde betydning. Uten at han sier det direkte var vel frykten her at prøveforelesningene i realiteten ville avgjøre konkurransen på grunn av den offentlige oppmerksomhet de fikk, selv om andre momenter talte for en annen avgjørelse.

Kiær talte her sin egen sak og det kom i klartekst lenger nede i brevet. Frykten for et ugunstig utfall gikk dypere enn til at han bare ikke fikk stillingen:

"De Betragtninger, som jeg er har søgt at gjøre gjældende med Hensyn til Sagen i dens Almindelighed, finder særskilt Anvendelse på mit Forhold til det statsøkonomiske Studium, idet jeg for nærværende ikke er saaledes hjemme paa alle de Felter af samme, om hvilke der ved Prøveforelæsninger kan blive Spørgsmaal, at jeg jo kunde resikere at behandle de opgivne Emner paa en mindre tilfredsstillende Maade, – til Skade for min fremtidige Virksomhed, hva enten denne vedbliver at være den samme som hidtil eller jeg opnaar den ansøgte Universitetslærerstilling."

Han tok vel litt hardt i her. Men så kom han til sitt konkrete forslag om konkurranseform og foreslo at hver av konkurrentene ble pålagt innen en frist på f.eks. 3 – 6 måneder å levere inn en (eller flere)

statsøkonomisk(e) avhandling(er). Dette forslaget ga uttelling, da det var nettopp en slik konkurranse det juridiske fakultet et par måneder senere anbefalte overfor departementet.³²

Kiær understreket også at han for sin egen del hadde behov for mer tid til å forberede seg uansett hvilken konkurranseform som ble vedtatt. Han viste til at han siden opprettelsen av det nye professoratet hadde vært så opptatt med "embetsforretninger" at det hadde forhindret studier. Umiddelbart forestående var dessuten den internasjonale statistiske kongressen i Budapest.³³ Etter den fulgte presserende oppgaver i byrået som ikke gjorde det mulig å søke permisjon for å forberede seg før i november. Det skulle vise seg at Kiær langt på vei skulle få sine ønsker om konkurransebetingelser oppfylt.

4. Hva slags økonomisk tenkning?

La oss før vi går videre til bedømmelsen og resultatet av konkurransen kan stoppe opp et øyeblikk og reflektere litt omkring hva slags økonomisk tenkning som var forventet av en ny professor i faget. Stortingsdebatten og den påfølgende professorkonkurransen foregår ved marginalismens gjennombrudd, regnet som det mest markante tidsskille i den økonomiske tenknings historie etter Adam Smith. De epokegjørende verkene til Carl Menger, Leon Walras og William Stanley Jevons var publisert i de nærmest foregående år. Gjennom disse kom en ny dagsorden for økonomisk forskning og et glemselens slør skulle etter hvert komme til å trekkes over mange tidligere økonomer, med Adam Smith og en del andre som klare unntak. Walras og Jevons innvarslet også at matematikk skulle komme til å bli et helt sentralt verktøy i økonomisk vitenskap.

Ingen internasjonale økonomers navn ble nevnt i stortingsdiskusjonen utover Vogts gjentatte henvisning til Adam Smiths hovedverk. Et snev av henvisning til økonomisk vitenskap i andre land lå det kanskje i Sverdrups bruk av 'politisk økonomi', dvs. den betegnelse som ble brukt både i engelsk og fransk, istedenfor 'statsøkonomi', som allerede i noen grad var en utdatert betegnelse, men som fortsatt skulle ha et langt liv i Norge.

Kan vi tro at de mest opplyste i stortinget, ved universitetet og utenfor kjente noen navnene knyttet til marginalismens gjennombrudd? Neppe, bortsett fra at noen kan ha kjent Jevons' navn fra det han skrev om konjunkturer i 1860-årene. Det faktiske forhold er et marginalismens ideer kom svært sent til Norge, med en sped framvekst kort før århundreskiftet og enda langt senere kom bruk av en matematisk framstillingsform. Kontrasten er slående i forhold til København. En av de to professorene i økonomi brevvekslet med Jevons, mens et av de største navn i dansk økonomi og statistikk, Harald Westergaard, oppsøkte som stipendiat Jevons i 1877/78 og er nevnt for sine

³² Kiær kunne ha kjent til, men det virker lite sannsynlig. at da Ludvig Kristensen Daa i 1838 forberedte seg på å konkurrere om et professorat i økonomi som så ut til å kunne bli utlyst (og antatt med Schweigaard som en av de andre søkerne), skrev han til kollegiet og foreslo at konkurransen skulle bestå av avhandlinger og deres offentlige forsvar. Schweigaard hadde imidlertid Grev Wedels støtte og både Daa og flertallet i det juridiske fakultet ble overkjørt i en lite pen maktutøvelse, se Andresen (2005: Kap XVIII). Daas brev er nevnt i fotnote 17. Mer sannsynlig kan det være at Kiær var påvirket av kjennskap til praksis ved Københavns Universitet, der professorater i økonomi ble utlyst sammen med et oppgitt avhandlingsemne og sist i 1869 da Wilhelm Scharling ble utnevnt, se Davidsen (2001: 95-98).

³³ Det niende og siste møte i den internasjonale statistiske kongressen som ble initiert av Adolphe Quetelet et kvart århundre skulle finne sted i Budapest høsten 1876. Det var til dette møtet Kiær hadde stilet sin avhandling om nasjonalinntekt og som han derfor naturlig ville forberede seg til. Imidlertid kom spørsmålet om nasjonalinntekt ikke på dagsordenen for kongressmøtet, se Bjerkholt og Skoglund (2012).

synspunkter i annenutgaven av Jevons' bok.³⁴ Rimeligvis kan vi knytte den forsinkede moderniseringen av faget til dets noe underutviklede og innelukkede karakter på Universitetet.

Men hva tenkte de så, Schweigaard, Aschehoug og de norske økonomene? Schweigaard hadde en imponerende gjennomtenkt forståelse av Adam Smiths teoretiske ideer og tok klar avstand fra en ren laissez-faire tankegang. Det var det han formidlet til sine studenter, særlig i synet på statens rolle. Det rådende paradigmet fra midten av 1800-tallet var Bastiats og andres harmoniøkonomiske ideer. Både Schweigaard og etterfølgerne delte oppfatningen at teorien var ferdig utviklet og mer eller mindre fullendt som vitenskap. Oskar Jæger som kom inn i bildet på et senere tidspunkt beskrev situasjon slik:

"Men det er paa den anden side ogsaa sikkert, at statsøkonomerne i den første tid var tilbøielige til i nogen grad at overvurdere de gjorte fremskridt. Og denne overvurderen blev særlig efter udgivelsen af John Stuart Mill's berømte fremstilling af statsøkonomien, hvori næsten alle dennes hidtidige resultater var mesterlig sammenarbejdede til et helt videnskabeligt system, saa stærk, at man faktisk i længere tid havde indtrykket af, at statsøkonomien nu var naaet frem til at blive en i sine hovedtræk noget nær fuldkommen og fuldendt videnskab." (Jæger 1896:77)

Ebbe Hertzberg som fikk den nyopprettede stilling, fikk ansvaret for økonomiforelesningene. Det foreligger ikke noe skriftlig fra hans hånd utover studentreferater av noen av hans forelesninger.³⁵ Disse gir ikke noe inntrykk av at nyere synspunkter er annammet. Riktignok blir Jevons nevnt, men bare som tilhenger av den nye sosialpolitiske retning i tysktalende områder. Han har neppe blitt lest av Hertzberg som uten forbehold karakteriserer anstrengelsene i Preussen under Bismarck for å bedre arbeidernes kår gjennom lovgivning som "en falsk og farlig lære".³⁶

Aschehoug som hadde en meget spesiell karriere, idet han først etter fylte 80 år begynte å utgi et omfattende trebindsverk. Her var alt med, en lærd men umoderne framstilling.³⁷ Oskar Jæger som etterfulgte Aschehoug som professor, var den første som disputerte for doktorgraden over et økonomisk emne. Disputasen fant sted i 1894 og avhandlingens tittel var *Den moderne statsøkonomis grunnleggelse ved Adam Smith - en kritisk studie* (76 pp.). Det var et emne som med fordel kunne ha vært gjenstand for disputas 50 år tidligere, mens en avhandling som kunne fornye samfunnsøkonomien i Norge og bringe den ajour med utviklingen ute, lot vente på seg. Jæger utga også en omfangsrik lærebok i *Teoretisk Sosialøkonomik* (500 pp.) i 1922. Det hadde en helt annen

³⁴ Danmark hadde også et innslag av personer med annen bakgrunn (matematikk/filosofi) som mer eller mindre uavhengig utviklet nytteteoretiske resonnementet anvendt på økonomiske problemstillinger, se Davidsen (2001), Kærgård (1983).

³⁵ Se Ms 599 og Ms 1110, arkivert under Ebbe Hertzberg i Nasjonalbibliotekets Håndskriftsamling.

³⁶ Her føyer Hertzberg til: "Men naar det gaar saalangt at man fordrer at staten skulde fastsætte en normalarbejdsdag, gaar man for vidt". En kan i Hertzbergs forelesninger også fornemme frykten som thrannerbevegelsen injiserte i den herskende elite; en av hans forelesningsserier hadde følgende oppsang: "Vi har kun et valg, enten maa vi acceptere den videre menneskelige fremgang paa den basis hvorpaa hidtil al udvikling er skeet altsaa med erkjendelse af de økonomiske forhold, historien har frembragt, eller paa den anden side den rene kommunisme – tertium non datur. Socialismen er en krypto-kommunisme."

³⁷ I annen utgave var det fire bind, til sammen vel over 2000 sider, formodentlig det eneste økonomiverk over så mange sider i økonomi utgitt i det 20. århundret uten et eneste matematisk symbol eller formel.

analytisk orientering enn Aschehougs ordrike "kioskvelter" med svært ustrakt bruk av grafiske drøftinger. Men også Jæger var uten et matematisk symbol eller formel.

5. Bedømmelsen

I slutten av oktober 1876 ga det juridiske fakultet til det Akademiske Kollegium brev, undertegnet av alle fakultetets fem professorer: Ludvig Mariboe Benjamin Aubert, Torkel Halvorsen Aschehoug, Frederik Brandt, Marcus Pløen Ingstad og Bernhard Getz. Her ble det innledningsvis sagt at hvis det hadde dreid seg om et professorat bare i statistikk, ville fakultetet ikke ha betenkt seg på å innstille Kiær. Men stillingen var opprettet hovedsakelig for å få en universitetslærer som kunne undervise i økonomi. Og når det gjaldt kvalifikasjoner i økonomi var fakultet kommet til at ingen var så kvalifisert framfor de øvrige at konkurranse kunne unngås, og ingen av søkerne var heller ikke utelukket fra en slik konkurranse. Men hva slags konkurranse? To av fakultetsprofessorene, Brandt og Getz, gikk inn for at hele tilsetningen ble utsatt et års tid for å gi anledning til bedre forberedelse. De viste til at opprettelsen av professoratet var kommet overraskende på potensielle søkere, som nevnt i alle søknadene, men viktigere enn det var det at det ble besatt med den dyktigste av søkerne. Det var derfor hensynet til Universitetets tarv mer enn søkerne som talte sterkest for en slik utsettelse, som kunne forebygge "at et muligens rent tilfeldig, øyeblikkelig forsprang hos noen av dem kommer til å gjøre utslaget". De to medlemmene foreslo at fakultetet først i september 1877 tok stilling til hva slags konkurranseprøver som skulle avholdes.

Men flertallet ville ikke gå med på et så langt tidstap før stillingen kunne besettes. Det feide mindretallets anførsler tilside og hevdet at bedømmelsen av hvem av søkerne som er mest skikket for stillingen måtte kunne bli like sikker enten prøvene ble holdt så snart som mulig eller om et år.

"Alle ansøgerne ere Mænd i moden Alder, som i længere Tid have beskjæftiget sig med Studium at Statsøkonomien. ... At der opstaar Spørgsmaal om at besætte Professorposten paa en Tid, da man ikke ventede det, er intet usædvanligt ved vort Universitet. Skulde Udsættelse med Prøven finde Sted i nærværende Tilfælde, så skjønnes ikke rettere, end at man vilde have samme Føie dertil ved de fleste andre indtræffende Vakancer."

Men også flertallet fant som Kiær hadde argumentert for at den vanlige prosedyre med konkurranseforelesninger ikke var hensiktsmessig. Fakultets professorer var samstemte om at den vanlige prosedyren var kritikkverdigg. Forberedelsestiden for prøveforelesningsavhandlingene, altså åtte dager, var altfor kort til at det kunne gi noen sikker prøve på søkerne evne til "inntrengende og selvstendig granskning av gjenstanden, klar og smakfull form." Avhandlingene over de oppgitte emner kunne ikke bli annet enn hastverksarbeid. Når det gjaldt de selvvalgte arbeider, var det problemet at sammenlikningen ble usikker fordi emnene kunne være så ulike, Alle var likeledes enige om at opplesning av ferdigskrevne forelesninger ikke ga særlig godt grunnlag for å bedømme den muntlige forelesningsevnen, selv ikke med flere forelesninger "holdt under en usedvanlig spenning". Et flertall på fire av fakultetets fem professorer, dvs. alle unntatt Brandt, foreslo på denne bakgrunn at prøven denne gangen skulle bestå av to avhandlinger av statsøkonomisk innhold, den ene med oppgitt emne, den andre med selvvalgt. Tidsfristen for fullføring av begge avhandlingene ble satt til seks måneder.

Brandt sto alene om et noe annet forslag. Han mente at en frist på seks måneder var for kort til to avhandlinger. På den annen side fant han seks måneder for lenge til at en avhandling med selvvalgt emne ville være av særlig verdi. Han ville heller ikke forkaste den innarbeidede prøveforelesningen helt og fullstendig. Tvert imot fant han at en prøveforelesning ga muligheter for å bedømme såvel kunnskaper som evner i det hele fra sider som en skriftlig avhandling ikke ga grunnlag for. Det var ikke minst viktig i dette tilfelle der ingen av søkerne tidligere hadde hatt anledning til å legge sin evne til muntlig framstilling for dagen. Brandts alternativ var således en vitenskapelig avhandling over et oppgitt emne med seks måneders frist og to prøveforelesninger, en over oppgitt og en over selvvalgt emne, avholdt etter forberedelse over f.eks. en uke. Det skriftlige manus skulle da først overleveres til sensorene etter at forelesningen var avholdt.

Til å bestemme oppgavetekst for avhandlingen med oppgitt emne og bedømme de innleverte avhandlinger innstilte fakultetet på en komite med fem medlemmer:

Professor T. H. Aschehoug,

Expeditionssekretær Evald Rygh,

Professor Ole Jacob Broch,

Professor i Juridik ved Lunds Universitet Grev G. K. Hamilton og

Professor i Statsøkonomi og Statistikk ved Københavns Universitet William Scharling.

Et påfallende trekk ved den foreslåtte komiteen sammenliknet med det som var vanlig ved fakultetet, var at det bare var ett medlem av fakultetet som ble foreslått oppnevnt og at utenlandske professorer var foreslått trukket inn. Det sistnevnte skjedde visstnok for første gang i Universitetets historie. I brevet til Kollegiet sto det uttrykkelig at ingen annen av fakultetets medlemmer enn professor Aschehoug anså seg kompetent til å delta i bedømmelsen, med tilføyelsen at alle erklærte seg villige til delta dersom det ble dem pålagt. Det var naturligvis den selverklærte manglende kompetansen ved fakultetet som var grunnen til at utenlandske professorer ble trukket inn.

Forslaget til komite fra det juridiske fakultet ble også det endelige. Professor Torkel Halvorsen Aschehoug var ikke til å komme utenom og var utvilsomt komiteens sterke mann. Aschehoug må ha hatt et avgjørende ord når det gjaldt sammensetningen av komiteen og også om temaet for avhandlingen med oppgitt emne. Ebbe Hertzberg sto politisk på linje med Aschehoug og kan vel antas å ha vært Aschehougs fortrukne kandidat. Evald Rygh var en ung jurist som allerede hadde nådd en høye departemental stilling som "expeditionssekretær" og som hadde den overveiende del av karrieren foran seg.³⁸ Derimot hadde Ole Jacob Broch det meste av karrieren bak seg.³⁹ Han var en stor intellektuell kraft og som ung var han et matematisk talent som ble sammenliknet med Niels Henrik Abel. Det kunne han ikke leve opp til, men han ble den første dr.philos. og rakk over flere vitenskapsgrener, og hadde en imponerende karriere administrasjon, entreprenørvirksomhet og politikk. Professoratet han innehadde var i matematikk. I 1876 var han tilbake på Universitetet etter at hans tid som politiker var over. Grev G.K. Hamilton har ikke etterlatt seg noe ettermæle av

³⁸ Evald Rygh (1842-1913), jurist, finansminister 1889-91, stortingsrepresentant for Høire 1892-94, valgt fra Kristiania, Hønefoss og Kongsvinger, senere borgermester i Oslo.

³⁹ Ole Jacob Broch (1818-89), professor, var valgt til Stortinget 1862-70 fra Kristiania, Hønefoss og Kongsvinger og marineminister 1869-72. Politisk var Broch en sentrumsmann, hans politiske karriere stoppet opp da det politiske sentrum smuldret opp i den stadig sterkere polarisering, se Seip (1971), Seip (2002: 231-233).

betydning. William Scharling var et kjent navn i samtidens Danmark og professor fra 1869 til 1911. Han var jevn gammel med Kiær og hadde som Kiær deltatt på den internasjonale statistiske kongressen. Hans spesialitet innen økonomi var bankvesen og penge teori. Politisk var han konservativ.

Fakultetets innstilling ble i alt vesentlig tiltrådt av det Akademiske Kollegium som 8. november 1876 sendte saken videre til departementet. Men Kollegiet føyde likevel til et punkt. I likhet med Brandt antok et flertall på tre av fem medlemmer i kollegiet at det kunne vise seg nyttig også å avholde en prøveforelesning for noen eller alle søkerne for å vurdere forelesningsdyktigheten. Det kunne f.eks. være en forelesning som ga en oversikt over de innleverte avhandlingene. Det ga komiteen myndighet til å bestemme at slike forelesninger kunne finne sted om det ble ansett for hensiktsmessig. Kongen godkjente den foreslåtte prosedyren den 2. desember 1876 og dermed var det hele i gang. Komiteen fastsatte allerede samme dag som den kongelige resolusjonen forelå at det oppgitte emne skulle være:

En kritisk Fremstilling af Grundsætningerne for Seddelbankers Indretning og Virksomhed med særligt Hensyn til de Skandinaviske Seddelbanker i deres nuværende Skikkelse

Søkerne ble underrettet og fikk frist til 20. juni 1877 med å innlevere to avhandlinger. Kiærs selvalgte avhandling var en imponerende skipsfartsøkonomisk utredning, se Kiær (1877). Hans to avhandlinger var til sammen på over 500 sider.⁴⁰ Hertzbergs selvalgte avhandling var *Om Creditens Begreb og Væsen*.⁴¹ Avhandlingene ble trykt. Komiteen leverte innstilling stilet til Kongen i slutten av november 1877.

6. Vota

Komiteen hadde ikke noe møte for å drøfte innstillingen. Hver av medlemmene avga et skriftlig votum i november 1877. Det kan på bakgrunn av at søkerne ble bedt om å skrive to omfattende avhandlinger, virke overraskende at disse ikke ble gjennomgått og bedømt av hvert av medlemmene i komiteen. Det er bare det danske medlem, William Scharling, som gir en karakteristikk av søkerne som åpenbart bygger et studium av avhandlingene. Scharling var antakelig den best kvalifiserte i komiteen til å bedømme de innsendte avhandlingene. Innledningsvis ga han uttrykk for at de to søkerne avhandlinger var vanskelige å sammenlikne direkte og indikerte deres ulike innretning.:

"De to Afhandlinger, de have skrevet over selvalgte Emner, have en saa forskjellig Karaktér, at de næsten slet ikke lade sig sammenligne. Den ene er en rent økonomisk Afhandling, indeholdende en stræng Begrebsanalyse af et av Økonomiens vigtigste Begreber, gennemført med stor Skarphed og – maaske for store – Konseqvents; den anden er aldeles overvejende en statistisk Undersøgelse der er i lige Grad grundig og omfattende og tillige udmærker sig ved Klarhed i Behandlingen og Fremstillingen, medens der maaske nok kunde være tilvejebragt et rigere økonomisk Resultat af det betydelige statistiske Materiale. Et

⁴⁰ For Kiærs avhandling om oppgitt emne, se

<http://www.nb.no/utlevering/nb/92526cd35ed05edf8c702b4ff963d0fb#&struct=DIVP199>

⁴¹ For Hertzbergs avhandlinger (inkl. Aschehougs margmerknader), se

<http://www.nb.no/utlevering/nb/08f05f560dfbdc1f3ae159c7f1aa52de#&struct=DIVP229>

lignende Forhold bestaar saaledes mellem disse to Forfatteres Afhandlinger om Seddelbankerne, uagtet Emnet der er fælles. Medens Hertzberg ved Forbigaaelse af alle underordnede Spørgsmaal fordyber sig i nogle af de vigtigste Hovedspørgsmaal og behandler disse temmelig utførlig, har Kiærs Afhandling væsentlig sin Styrke i den kjølige, systematiske Behandling af samtlige herhen hørende Spørgsmaal, der paa den anden Side ikke tilstreber en saa indgaaende Undersøgelse af de mer vigtige Partier som den, Hertzberg har ladet disse blive til Del, og medens Kiærs Afhandling endvidere indeholder et meget godt og forholdsvis nyt statistisk Materiale, savnes saa godt som alt statistisk Grundlag ved Hertzbergs Undersøgelser, og de faa meddelte Data ere ikke ganske frie for Fejl (saaledes for den danske Nationalbanks Vedkommende).

Deretter redegjorde han for noe tvil om hvilke føringer som burde legges til grunn når komiteen ikke hadde hatt anledning til å utveksle synspunkter, men lot likevel ikke dette stå i veien for å avgi en nyansert og klar vurdering av de to søkerne :

Fortrin og mangler ere saaledes i den Grad uligeartet hos disse to Forfattere at en egentlig Sammenligning næppe nok er mulig, og det maa formentlig nærmest bero paa det Standpunkt, man mener at maatte indtage ved Bedømmelsen, og de Synsmaader, man mener at maatte lægge til Grund for denne, hvilken av de to Konkurrenter man tror at burde foretrække ved Besættelsen af den omspurgte Professorpost. En forudgaaende Forhandling imellem Censurkomiteens Medlemmer om de Synsmaader, der saaledes bør lægges til Grund, vilde derfor have været ønskelig, navnlig da der utvivlsomt bør tillægges de norske Medlemmers Formening herom en overvejende, om ikke afgjørende, Betydning. Da nu en saadan Forhandling imidlertid vanskelig kan finde sted, skal jeg tillade mig at frembære den Opfattelse, jeg tror at maatte gjøre gjældende i denne Henseende, som Grundlag for det Votum, jeg herved skal afgive, og jeg bemærker da herom saa vel som om de to Konkurrenters gjensidige Fortrin og Mangler Følgende:

I sammenligning med Kiær ere Hertzbergs Fortrin efter min Formening navnlig en selvstændigere Opfattelse af de økonomiske Phenomener, et i disses Natur og Grunde dybere indtrængende Blik, og i det Hele en Behandlingsmåde af de forskjellige Spørgsmaal der synes at vidne om en større Aandsoverlegenhed. Men ved Siden deraf synes han ikke blot at savne Sans for statistisk Undersøgelser – og maaske endog Evner til at gennemføre disse, hvilken Evne han i ethvert Tilfælde ikke har godtgjort at besidde –, men der er tillige med selve de fremhævede Fortrin forbundet Svagheder, som ikke tør undervurderes, netop hvor Talen er om en vordende Docent. Den Bestemthed, hvormed han fastholder sit Grundsyn paa et Forhold og forfølger sin Opfattelse heraf fører ham stundom til et saa doktrinært Standpunkt, at han ikke faa Øye for de sideordnende Betragtninger, der ogsaa bør gjøres gjældende, og hans Resultater ere derfor oftere af en temmelig tvivlsom Rigtighed, endog hvor det gjælder Hovedspørgsmaalene. Stundom kommer han endog i Modsigelse med sig selv ved paa forskjellige Omraade at fastholde to forskjellige Betragtninger uden at se at disses indbyrdes Motstrid netop maatte føre til en gjensidig Mortifikation af begge. Disse Mangler tror jeg at maatte lægge saa meget mere Vægt paa, som der her er Tale om et ny-oprettet særligt Professorat i Statsøkonomi og Statistik, hvorved den, der beskikkes til denne Plads, vil komme til at staa som Hovedbæreren, maaske endog den eneste Bærer af de

økonomiske Anskuelser, der skulle finde Indgang i den studerende Ungdom og vel ogsaa i videre Kredse. Under disse Omstændigheder lægger jeg en ikke ringe Vægt paa de Fortrin, hvoraf Kiær utvivlsomt viser sig at være i Besiddelse: Gjennomgående sunde og rigtige Anskuelser, et temmelig uhildet Blik paa de omstridte Forhold saa vel som paa de forskjellige Opfattelser af disse, Grundighed i Undersøgelser, samt en klar, vel ordnet og behersket Fremstilling. At navnlig Statistiken i hans Hender vil komme langt mere til sin Ret end i Hertzbergs, anser jeg for afgjort."

(Utdrag av votum avgitt av William Scharling i brev av 16. november 1877, Riksarkivet)

Scharling ga altså en helt entydig votum til fordel for Kiær framfor Hertzberg. Hans karakterisering av Hertzberg i slutten av det siterte utdrag er nærmest drepende. Han erkjente Hertzbergs intellektuelle begavelse ("større Aandsoverlegenhed"), men konstaterte også hans manglende evne til å gjennomføre et stringent resonnement. Hans tvil om at det kunne være føringer blant de norske medlemmer om hva som burde legges til grunn, som han ikke kjente til, var trolig medvirkende til at han avslutningsvis erklærte at han subsidiært kunne slutte seg til en innstilling av Hertzberg, så lenge det uttrykkelig kom fram at han primært stemte for Kiær.

Mens Scharling skrev en nyansert og velformulert vurdering var det lite av det fra de øvrige medlemmer og allerminst fra den av dem som en først og fremst burde ha ventet et saklig og tungtveiende votum fra, nemlig komiteens formann, professor i rettsvitenskap, statsøkonomi og statistikk Torkel Halvorsen Aschehoug.

Det svenske medlem, G.K. Hamilton, var professor i jus, men underviste også i økonomi. Nevneverdig spor etter seg i svensk økonomisk vitenskap har han ikke satt. Han avga en knapp uttalelse som følger:

"Såsom prof. i Statsekonomi anser jag vid jämförelse mellan de mig lemnade täflingskrifternes Hr Hertzbergs båda afhandlingar förtjena företräde framför de öfriga. De der behandlade frågorna äro lämpligt ordnade, öfverskådligt framställda och deras lösning sker på ett sätt, som er egnad att föra vetenskapen framåt. Så som prof särskild uti Statistik kunna deremot nämnda afhandlingar så mycket mindre gälla, som detta alls inte inngått i deras plan. Vore altså endast fråga om Professorat i Statistik kan, enligt mitt förmenande, näffeligen någon tvekan uppstå, att ju Herr Kiærs afhandlingar äro mest framstående. Företrädet i det hela mellan Hrr Kiær og Hertzberg torde altså hufvudsakligen böra vara beroende af den relative vigt man inom det sökta Professorat vill tillmäta hvardera af de vetenskapsgrenar som det omfattar: om man åt den en eller den andra gifver hufvudvigten.

Men då det, enligt mitt omdöme, vid en sådan gruppering av läroämnen, ligger i den Akademiske undervisningens natur, att Statsekonomien der måste blifve hufvudämnet, måste jag anse öfverlägsenheten i dette ämnes behandling böra vara afgörande och finner därför på det hela företrädet böra gifvas åt Herr Hertzberg. "

(Votum avgitt av G.K. Hamilton i brev av 24. september 1877, Riksarkivet.)

Hamilton fant altså Hertzberg best kvalifisert i økonomi og Kiær best i statistikk. Uttalelsen var ellers ganske innholdsløs og gikk nok noe utover det saklige da den ga uttrykk for at Hertzbergs arbeid var egnet til å bringe vitenskapen framover.

De tre norske medlemmer var enda knappere i sine respektive vota. Ole Jacob Broch nøyde seg med følgende i valget mellom Kiær og Hertzberg:

"Mellem de to førstnevnte er det jeg har ønsket Adgang til yderligere Sammenligning ved Prøveforelæsninger, men naar saadanne ikke af de øvrige Censorer findes nødvendige, maa jeg efter de fremlagte Afhandlinger sætte Hertzberg først, navnlig af Hensyn til hans Afhandling "Om Kredittens Betydning og Væsen", som jeg finder godtgjør en skarp logisk Evne hos forfatteren." (Votum avgitt av O.J. Broch i brev av 21. november 1877, Riksarkivet).

Evald Rygh nøyde seg med

"... at meddele, at jeg blant de fire Concurrenter finder at burde give Hr. Hertzberg Fortrinnet." (Votum avgitt av E. Rygh i brev av 4. oktober 1877, Riksarkivet)

Og endelig, etter å ha mottatt de andre fire vota, avga Aschehoug sitt eget, som i sin helhet var som følger :

"Jeg stemmer paa Stipendiat Hertzberg til Professor i Statsøkonomi."
(Votum avgitt av T.H. Aschehoug, 21. november 1877, Riksarkivet.)

I komiteens innstilling, formodentlig konsipert av Aschehoug, om ble de ulike synspunkter og vota sammenfattet på følgende måte:

"... Efter Gjennomgaaelsen af disse Afhandlinger finde vi, (...) med Hensyn til Valget mellem D'Hrr Directeur Kiær og Stipendiat Hertzberg nogen meningsforskjel om, hvem af dem der bør gives Fortrinnet. Undertegnede Professor Scharling erkjender vel, at man paa grund af det videnskabelige Talent, sidstnevnte Ansøger ved sin Afhandling om Credittens Begreb og Væsen har lagt for Dagen, muligens i Fremtiden tør vente sig mest af ham, men tror dog principaliter at maatte stemme for Hr. Kiær, deels paa grund af denne Ansøgers Overlegenhed i statistiske Undersøgelser, deels i Betragtning af, at hans Afhandling om Seddelbankerne efter professor Scharlings mening er den correcteste og meest fyldestgjørende Besvarelse av den stillede Opgave. De øvrige fire censorer give derimod Hr Hertzberg sine stemmer, idet de ikke alene ansee Statsøkonomien som den vordende Lærers Hovedfag, men ogsaa finde, at Hr Hertzberg har viist større Evne til selvstendig Granskning inden denne Videnskabs Omraade."

Konklusjonen ble altså at flertallet i komiteen (fire av fem) gikk inn for Hertzberg som også ble resultatet. Hertzberg ble utnevnt til professor i statsøkonomi og statistikk helt på tampen av 1877 og begynte å forelese fra 1878.⁴²

6. Etterord

Det syntes å ha vært en lite stringent praksis når det gjaldt å bedømme søkere til professorater, selv 65 år etter opprettelsen av Universitetet.⁴³ Søkerne var ikke antatt å legge fram vitenskapelig

⁴² Tilsettingen er feildatert til 1876 i Kyllingstad og Rørvik (2011: 117) og professoratet er feilaktig omtalt som ekstraordinært, Kyllingstad og Rørvik (2011: 248).

produksjon som kunne bedømmes. Det var i realiteten deres potensielle kapasitet for å utøve et professorat som skulle bedømmes og normalt ble det gjort ved prøveforelesninger. Som vi har sett, ble det på Kiærs initiativ lagt annerledes opp ved denne anledningen. Søkerne ble pålagt å utarbeide to omfattende avhandlinger i løpet av seks måneder. Men det virker ganske uforståelig at den faktiske vurderingen som ble gjort av komiteens medlemmer knapt syntes å tillegge avhandlingene nevneverdig vekt (med unntak av Scharling). At alle medlemmer unntatt Scharling hver for seg kom til at det ikke var nødvendig å underkaste de innleverte avhandlinger nevneverdig undersøkelse er for påfallende til å være helt troverdig. Scharlings bedømmelse skiller seg desidert ut, men heller ikke hans bedømmelse er uten videre overbevisende siden den ikke går nevneverdig inn på innhold og resonnement i avhandlingene.

Antakelig er nøkkelen til forståelsen av dette en henvisning i innstillingen fra flere av komiteens medlemmer til et brev fra komiteens formann, Aschehoug, datert 16. august 1877. Brevet er ikke å finne blant sakspapirene. Muligens ble det i brevet gitt en føring for hva slags votum som var forventet. Enten Aschehoug hadde ryggdekning i fakultetet eller ikke for en brev som formodentlig har formidlet at et votum klart forankret i en vurdering av de innleverte avhandlinger ikke var påkrevet, så er det like utilfredsstillende og kan vanskelig karakteriseres som noe annet enn forakt for de normer som burde gjelde. Faktisk er Aschehougs eget votum, altså den ene setning som er sitert ovenfor, et enda sterkere uttrykk for den utillatelig arrogante behandlingsmåte søknaden fikk. Aschehoug, som formodentlig også var den som hadde konsipert formuleringen av oppgitte tittel for den ene avhandlingen, burde være den nærmeste til å gjøre en saklig bedømmelse av de innleverte avhandlinger. Dette kunne ha fortont seg litt annerledes om situasjonen hadde vært slik at en av søkerne desiderte hadde skilt seg ut fra de øvrige. Det var ikke tilfellet her, og Scharling anførte overbevisende argumenter til fordel for at Kiær var den beste søkeren.

Dette påfallende utfallet, med en votering over kandidater uten nevneverdig referanse til vurderingsgrunnlaget, kan ikke unngå å vekke mistanke om at avgjørelsen hadde sterke politiske overtoner, det vil si at Hertzberg ble favorisert fordi han hadde tette bånd til den eliten som styrte Norge og derfor burde få stillingen. I Scharlings votum er brevet fra Aschehoug ikke eksplisitt nevnt som hos Hamilton og Rygh, men det er etter at han har funnet Kiær som bedre kvalifisert enn Hertzberg nærmest flettet inn på slutten av brevet med hans votum en halvkvadet vise som kan være gjenspeilingen av Aschehougs brev. Scharling skriver her at "mit Votum er bygget paa Forudsætninger om Beskaffenheden af den omspurgte Plads, som de norske Medlemmer maaske ikke alle erklære for rigtige, medens jeg i saa Tilfælde maa bøje mig for deres Dom." Han føyer til "at man i Fremtiden muligens tør vente sig Mere af Hertzberg end af Kiær", utsagn som ikke har noen dekning i bedømmelsen og nettopp kan virke som en føring sendt ut fra Aschehoug.

* * *

Anders Nicolai Kiær fikk altså ikke stillingen. Han hadde ikke vært en søker med overbevisende sterke forhåndskvalifikasjoner, bortsett fra når det gjaldt statistikkdelen, men gjorde en meget solid innsats gjennom de to konkurranseavhandlingene. En kan vanskelig unngå å stille spørsmålet om hvorfor han

⁴³ Først i 1839 ble det ved ved Kgl. Resolusjon fastslått som hovedregel at lærerstillingene ved Universitetet skulle åpnes for konkurranse, men det var mange unntak etter dette og regler for tilsetning etter dokumentert kompetanse kom svært lenge etterpå.

ikke foretok seg noe etter den ytterst mangelfulle bedømmelsen, f. eks. anke den inn for departementet. Kanskje er svaret at Kiær etter å ha vært sjef for Statistisk sentralbyrå i halvannet år da avgjørelsen forlås, ikke var så misnøyd med konsekvensene av utfallet. Han fikk ganske sikkert atskillig bedre anledning til vitenskapelig forskning som direktør for statistisk sentralbyrå i de etterfølgende 36 år enn han ville ha fått ved universitetet.⁴⁴

Noen få år etter professorkonkurransen deltok Hertzberg i et kortvarig politisk mellomspill som medlem av det såkalte aprilministeriet 1884, den siste skanse av embetsmannstaten før parlamentarismen slo gjennom.⁴⁵ Ole Jacob Broch som på det tidspunktet var direktør for Det internasjonale byrå for mål og vekt i Sèvres, tilkalt med tilbud om å danne et "forsoningsministerium". Det mislyktes, og Hertzberg var med på å legge kjelker i veien.⁴⁶ Det ble i stedet Johan Sverdrup som kom til makten.

To år senere ble Hertzberg noe ufint presset til å søke avskjed fra universitetet pga. sin homoseksuelle legning. Hans karriere var imidlertid ikke slutt, han utførte et omfattende og høyt verdsatt arbeid i rettshistorie. Noe spor etter seg statsøkonomi og statistikk for godt kan Hertzberg knapt sies å ha satt. De eneste økonomiske skrifter han synes å ha forfattet er de to konkurranseavhandlingene.

Professoratet som striden sto om i 1876-77 ble således lyst ut på nytt. Kiær søkte ikke, antakelig overveide han det heller ikke. Derimot søkte og fikk T.H. Aschehoug stillingen! Aschehoug hadde i stortingsdebatten av representanten Schaaning blitt oppfordret til selv å søke det nyopprettede professoratet. Det overveide han neppe. Men opprettelsen av professoratet og debatten omkring det kan vært medvirkende til at Aschehoug ble atskillig medinteressert i økonomi, særlig etter at han hadde fullført og utgitt sitt arbeid om den norske statsforfatningen. Professoratet han hadde stemt for i 1876 ga ham fra 1886 av anledning til å vie seg helt til økonomi. Han evnet – kanskje i motsetning til Schweigaard - å sette seg inn i nyere økonomisk tenkning. Han endte sitt lange virke ved Det Kongelige Frederiks Universitet med å fullføre sitt trebindsverk *Socialøkonomik*. Han var ikke en økonom med nevneverdig originalitet, men kunnskapsrik det var han. Schweigaards professorat i rettsvitenskap, statsøkonomi og statistikk gikk videre til Bredo Morgenstjerne. Om dette var nok til den fornyelse og styrking av økonomifaget som hadde blitt etterlyst av Johan Sverdrup i stortingsdebatten, får heller stå ubesvart.

Aschehoug forlot Stortinget 1882. Johan Sverdrup var statsminister da Aschehoug ble utnevnt til professor i statsøkonomi og statistikk i 1886. Men Sverdrups stjerne var allerede dalende og hans evne til å holde et flertall samlet i Stortinget svekket. Både Aschehoug, Hertzberg, Kiær og Evald Rygh var prominent med ved opprettelsen av Statsøkonomisk forening i 1883. De utgjorde fire av de fem innbyderne til å danne foreningen og ble alle fire valgt inn i den første bestyrelsen. Både Aschehoug,

⁴⁴ I Kiærs klart uttrykte preferanse for en stilling som ga muligheter for vitenskapelig forskning er det en slående parallell med Petter Jakob Bjerve, som er den av Kiærs etterfølgende direktører i Statistisk sentralbyrå har hatt lengst tjenestetid. Til sammen ledet de norsk statistikk i 76 år! Bjerve ble i 1948 av Erik Brofoss bedt om å overta som direktør i byrået, men strittet imot fordi han heller ville til Universitetet for å forske. Kompromisset ble at byrået fikk en egen forskningsavdeling, se Bjerkholt (2000: 181-238).

⁴⁵ Også en annen av professorene ved det juridiske fakultet, L.M.B. Aubert, satt i samme regjering. Det var en liten krets og tette bånd.

⁴⁶ Se Seip (2002: 236, 248-250).

Kiær og Hertzberg var aktive som innledere og debattanter i foreningen. Kiær var i en klasse for seg selv med 23 foredrag, Aschehoug holdt 12 foredrag. Ole Jakob Broch var opptatt med internasjonale oppgaver og verv fram til sin død i 1989.

I 1896 var det igjen strid om et professorat ved Universitetet. Det gjaldt Sigurd Ibsen, Henrik Ibsens sønn. Han hadde ikke studert ved Universitetet, men hadde omfattende studier i Roma og München, avsluttet med doktorgrad i Roma, og ville gjerne ha en stilling i Kristiania for å introdusere sosiologi ved Universitetet. Stortinget bevilget i 1896 midler til et professorat betinget av at Ibsen ble funnet kvalifisert etter å ha holdt en serie forelesninger. For å bedømme om han var kvalifisert ble det oppnevnt en komité med fem medlemmer: Aschehoug og Morgenstjerne fra det juridiske fakultet, og professorer i norrøn historie, egyptologi og norrøn arkeologi fra det historisk-filosofiske fakultet. Professoren i norrøn arkeologi ba seg fritatt og ble erstattet av Anders Nicolai Kiær. Også i denne komiteen var Aschehoug den sterke mann. Sigurd Ibsen ble ikke funnet kvalifisert. Muligens var arrogansen og usakligheten fra Aschehougs side her om mulig enda større enn ved vurderingen av søkerne i 1876.⁴⁷

Referanser

- Andresen, Anton Fredrik 2005: *Nytte, dannelse, vitenskap? Universitetet og økonomifaget i det nye Norge 1811-1840*, Historisk institutt – UiO, Oslo.
- Bergh, Trond og Hanisch, Tore J. 1984: *Vitenskap og politikk. Linjer i norsk sosialøkonomi gjennom 150 år*, Aschehoug, Oslo.
- Bjerkholt, Olav 2000: *Kunnskapens krav. Om opprettelsen av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå*, Sosiale og økonomiske studier 103, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Bjerkholt, Olav og Tor Skoglund 2012: *Anders Nicolai Kiær, norsk statistikk og de første nasjonalinntektsberegningene*, Sosiale og økonomiske studier, Statistisk sentralbyrå (under utgivelse).
- Collett, John Peter 2011: *Universitetet i Oslo. 1870-1911 Universitetet i nasjonen*, Universitetet i Oslo og Unipub, Oslo.
- Davidson, Thorkild 2001: *Statsvidenskab*, Københavns Universitet 1479-1979, Bind VI.2, København.
- Jæger, Oskar 1896: *Statsøkonomiske Afhandlinger*, Aschehoug, Kristiania
- Keilhau, Wilhelm 1933: "Menn og tanker i Statsøkonomisk Forening" i *Den Statsøkonomiske Forening, 1883-1933*, Aschehoug, Oslo.
- Kiær, Anders Nicolai 1874: *Essai sur la question d'une statistique de revenu national. Mémoire rédigé en vue du neuvième Congrès Internationale Statistique*, Steen Trykkeri, Christiania.
- Kiær, Anders Nicolai 1877: *Bidrag til Belysning af Skibsfartens økonomiske Forhold*, Mallings, Kristiania.
- Kyllingstad, Jon Røine og Thor Inge Rørvik 2011: *Universitetet i Oslo. 1870-1911 Vitenskapenes universitet*, Universitetet i Oslo og Unipub.
- Kærgård, Niels 1983: Marginalismens gennembrud i Danmark og mændene bak, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 121(1), 20-42.
- Langslet, Lars Roar 2004: *Sønnen. En biografi om Sigurd Ibsen*, Cappelen, Oslo.
- Mehlum, Halvor 2008: Samfunnsøkonomen Schweigaard, Memorandum 20/2008, Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Mestad, Ola 2008: "Næringsfridom i 1814-grunnlova. Adam Smith, Schlegels naturrett eller bondekrav på Eidsvoll?" i Michalsen, Dag (red.): *Forfatningsteori møter 1814*, Akademisk publisering, Oslo, 21-94.
- Munthe, Preben 2004: *Christen Smith. Botanikk og økonomi*, Aschehoug, Oslo.

⁴⁷ Se Langslet (2004), spesielt pp. 151-156. Litt forunderlig er det at denne episoden i Universitetets historie ikke er nevnt i Bind 2 som dekker perioden 1870-1911.

- Munthe, Preben 2005: "Adam Smiths norske ankerfeste" i Eitrheim, Øyvind og Jan F. Qvigstad (red.): *Tilbakeblikk på norsk pengehistorie. Konferanse 7. juni 2005 på Bogstad gård, Norges Banks Skriftserie Nr. 37*, Oslo, 103-110.
- Ringvej, Mona 2011: *Makten og ordene. Ytringsfrihet og demokrat fra Athen til Eidsvoll*, Oslo: Humanist forlag.
- Seip, Anne-Lise 1975: *Vitenskap og virkelighet. Sosiale, økonomiske og politiske teorier hos T. H. Aschehoug 1845 til 1882*, Gyldendal, Oslo.
- Seip, Jens Arup 1971: *Ole Jacob Broch og hans samtid*, Gyldendal, Oslo.
- Seip, Jens Arup 1993 [1974]: *Utsikt over Norges historie. Tidsrommet 1814 – ca. 1860*, Gyldendal, Oslo.
- Seip, Jens Arup 2002 [1981]: *Utsikt over Norges historie. Tidsrommet ca. 1850 - 1884*, Gyldendal, Oslo.